

קומי אורי

אהבת ישראל

יד

טבת תשס"ז

יוצא לאור ע"י תנועת

קוממיות
רוח ונבירה לישראל יהודית

02-9974424/5/6

פקס: 02-9974427

www.komemiut.org

kumiori@gmail.com

לקבלת מנוי, לתגובות ולהארות על קובץ זה וכן להקדשת שיעורים:

בכתובתנו: תנועת "קוממיות" ת"ד 6238 ירושלים מיקוד 91060.

02-9974424/5/6

פקס: 02-9974427

kumiori@gmail.com

ניתן לקרוא את החוברת במלואה באתר: www.yeshiva.org.il

ראש מערכת:	ר' משה (מוסא) כהן
עריכה:	ישי קרוב
יעוץ:	הרב משה חביב
	הרב אהרן טרופ
	הרב עדו יעקובי
	יאיר קרטמן
	מוטי קרמר
עיצוב:	דוד הרשקופ 02-9978977
הפקה:	שלמי רוזנטל
	אורי פרץ
דפוס:	דפוס "כתר"

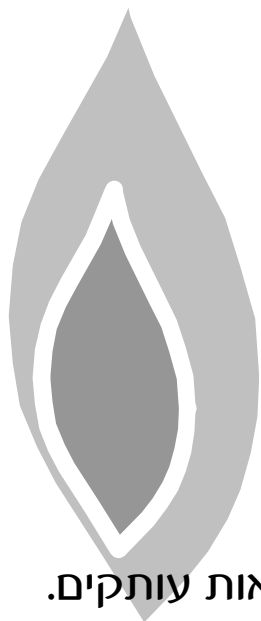

עוד
לא
עשית

עם שמיונת "קווי אורי"

מנווין?

לפרטים: 02-997424/5/6

ניתן
להקדיש
את
הגיליון
לזכר
קרוביך

עלון תורני-אקטואלי במאות עותקים.

לפרטים 02-9974424/5/6

תוכן העניינים

- 5..... מאמר מערכת**
- 8..... ללמד זכות על כלל ישראל** ❁ הרב דב ליאור • האם יש חובה לאהוב יהודי שהזיק לי? • מותר לפרסם דברים על מי שאינו שומר תורה ומצוות? • שו"ת עם הרב ליאור על סגולה ועל רבי עקיבא •
- 12..... חיים שתהא בנו אהבה לבריות** ❁ הרב אליקים לבנון • רק הרגשה פנימית וכנה של אהבה יכולה להניב פירות • אין טעם "בהצגות" • הרב אליקים לבנון על רחמים מול אהבה ועל סור מרע •
- 16.. המשומדים גרועים מהגויים, אבל ראויים לאהבה** ❁ הרב שבתי רפפורט • ההיבט ההלכתי ליחס לרשעים צריך להוביל את הרגש והמחשבה • הרב רפפורט מוליק אונתנו דרך סוגיות אנוסי ספרד ותשובה • לבניית מבט רב מימדי על אחים משומדים •
- 26..... החכם, הרשע, ואנחנו שביניהם** ❁ הרב ראובן הילר • חיבור הקצוות השונים של עם ישראל • עובר דרך הכרת הזרמים הקיימים בו והדרכים לקיום דו שיח אוהב • הרב הילר על דור שאינו פוחד משאלות •
- 32.. הכשלת חבר בשנאה גדולה מהכשלתו בעבירה** ❁ הרב אביחי קצין • האהבה למי שאיתך בתורה ובמצוות ומנגד השנאה למשנאי ה' • טומנות בחובן סכנה לגלישה לשנאה גמורה • הרב קצין על היתר השנאה ועל הגרש"ז אויערבך •
- 37.. חסרון השנאה לרשעים מטשטש את השנאה לרשעה** ❁ הרב יעקב כהן •
- 43..... על אהבת ישראל ועל היחס לעוברי עבירה** ❁ הרב אוריאל טויטו • סניגוריה על הדור היא אחת ממעלות החסידות של הרמח"ל • הרב טויטו על שמאל דוחה וימין מקרבת • ועל בריונים יתומים •
- 50..... עבודה מעשית באהבת ישראל** ❁ הרב יניב חניא • אהבת ישראל היא אידיאל גבוה ונישא • אולם היא גם התנהלות מחשבתית ומעשית • הרב חניא על רצון לשנות ולקדם ועל חילול שבת •

56 ..... בחירה חופשית סיפור

60 ..... אהבה עד לפרטים הקטנים משלנו

מאמר מערכת טבת תשס"ז

האדמו"ר רבי יצחק מוורקי בנה את תורת החסידות שלו על מידות החסד והאהבה. הנהגתו היתה בפשטות, בעממיות ובאהבת ישראל.

חסידי וורקי אמרו: "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה" – אם רצונך לדעת עד היכן מגיעה גדולתך בתורה, מדוד אותה במידת אהבת ישראל שבך.

עוד אמרו: יוצר החסידות, רבינו ישראל הבעל שם טוב, העמיד את יסודות החסידות על שלושה עמודים: אהבת השם, אהבת התורה ואהבת ישראל. שתי האהבות הראשונות מובילות לדרגה הכי גבוהה בעבודת ה' והיא אהבת ישראל...

בחוברת זו נגענו בענייני אהבת ישראל.

עסקנו באהבה כנה, בניסיון לחבר בין חלקי העם, בהגדרה מעשית ויישומית של אהבה ובניסיון לבחון מה הם גבולותיה של אהבת ישראל, אם יש כאלה.

ביחס לגבולות האהבה הוספנו את מאמרו של הרב יעקב כהן, שנכתב כתגובה למאמרו של הרב אביחי קצין המופיע בחוברת זו. נשמח לקבל תגובות נוספות.

פתחנו ברבי יצחק מוורקי ונסיים בו:

רבי יצחק היה רעו וחברו של הרבי מקוצק, שהיה ידוע במידת האמת שבו. ואמר רבי יצחק: אתם אומרים עלי שאני יהודי טוב, דעו לכם שהיהודי הטוב האמיתי יושב לו שם בקוצק, אלא הוא מסתיר את מידת החסד במעטה של גבורה.

הריני מקבל עלי מצוות עשה של ואהבת לרעך כמוך

המערכת

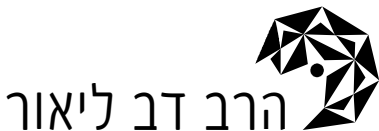
ללמד זכות על כלל

האם יש חובה לאהוב יהודי שהזיק לי? ❁ מותר לפרסם דברים על מי שאינו שומר תורה ומצוות? ❁ שו"ת עם הרב ליאור על סגולה ועל רבי עקיבא ❁

האם המושג "אהבת ישראל" הוא מושג אמוני או מושג הלכתי?

אין ספק ש"אהבת ישראל" הוא גם מושג אמוני וגם מושג הלכתי. התורה אומרת "ואהבת לרעך כמוך", אבל התורה לא ציוותה על האדם לאהוב את הזולת יותר מאשר את עצמו.

הרב דב ליאור

ההגדרה ההלכתית של מצווה זו היא כמו שר' עקיבא אומר בשלילה "מאי דעלך שני לחברך לא תעביד". רואים זאת במעשה שמביאה הגמרא¹ על

שניים שהלכו במדבר ולאחד יש מים, הוא אינו מצווה לתת אותם לחברו, חייך קודמים לחיי חברך. ה"יד רמה" אומר שמקור האיסור על אדם להזיק לחברו הוא במצוות עשה של "ואהבת לרעך כמוך". ציווי זה הוא בכיוון השלילה – מה שלא היית רוצה שיעשו לך אל תעשה לחברך. אך בכיוון החיובי לא ציוותה התורה לעזור לזולת כפי שהיה עוזר לעצמו, שהרי אי-אפשר לדרוש מהאדם לאהוב את השני כפי שהוא אוהב את עצמו, זה נגד הטבע, רק צריך להיזהר שלא לעשות לזולת מה שהוא עצמו לא רוצה שיעשו לו.

עם זאת, לגבי מצוות "לא תלך רכיל בעמך" אומר החפץ חיים שאיסור זה נאמר רק לגבי מי שהוא עמית אתך בתורה ומצוות, אבל מי שהוא פוקר, עליו אין המגבלה של "לא תלך רכיל בעמך", שהרי אינו עושה מעשה עמך.

1. בבא מציעא סב עמוד א.

9 הרב דב ליאור

כאשר התורה דורשת רמה מוסרית גבוהה היא מתירה דברים מסוימים, כמו היתר לפרסם דברים על מי שאינו שומר תורה ומצוות, כדי שהציבור לא ייגרר אחריהם.

בגמרא מופיעים ביטויים שמתייחסים בחיוב באופן כללי גם לרשעים – "אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון"², ומתארים את דרגתם של הדרים בארץ-ישראל שהם צדיקים,

ההגדרה ההלכתית של מצווה זו היא כמו

שר' עקיבא אומר בשלילה "מאי דעלך שני לחברך לא תעביד"

שאחרת הארץ היתה מקיאה אותם. מצד שני נאמר "משנאך ה' אשנא", ודוד אומר על אחיתופל "ירדו חיים שאולה". כיצד מתיישבים הדברים?

על-פי החכמה הפנימית, אין רע מוחלט בעולם, בכל רע יש גרעין של טוב. הראשונים ראו שאין דבר שהוא כולו שלילה, אבל מצד ההנהגה הגלויה אנחנו צריכים להלחם כנגד הרשעה. התורה קובעת מהו טוב ומהו רע, ואם אדם חוטא אנחנו צריכים להביע התנגדות. מבחינה רעיונית עמוקה,

איננו שוללים את עצם קיומו של הרשע, כי יש בו איזה טוב. אבל לא ייתכן שתהיה לזה השפעה על תגובתנו. הצד הסגולי הטוב שיש בו לא צריך לחפות על התנגדותנו לצד הרע המופיע בו.

צריך לעשות הבחנה בין שנאת הרע לשנאת האדם העושה רע. הרב קוק כותב בשמונה קבצים, שכהדרכה ציבורית איננו יכולים להתייחס לסגולה, זה יפגום ביכולת שלנו להתנגד לרע. לאדם פשוט קשה להבחין בין טוב לרע, צריך להיות גדולים מאוד כדי לעשות את ההבחנות האלה. הציבור הרחב צריך להתנגד לרע ולא לחפות עליו.

הדברים שהרב כתב מגיעים מנקודה פנימית, שיש ברע משהו טוב. יש דעה שעשוי נשק ליעקב בכל לבו, גם בעשיו יש דברים גדולים, לא הכול שלילה, אבל זו לא סיבה לאהוב את כל הגויים. אנחנו צריכים לדעת להגדיר את האויבים שלנו ולהיאבק נגדם. יש בסגולה דבר טוב מבחינה רעיונית, אבל אין לזה יישום בפועל. זו לא הנהגה מעשית וזה לא סותר את

מציאותה של אותה נקודה טובה שישנה בכל רע בעולם. את עמלק יש למחות מתחת השמים, מעל השמים גם בו יש טוב.

כתוב בספר "משפט המלוכה" של הרב יהודה גרשוני, ומופיע גם בשם ר' חיים מבריסק, שכל העמים שניסו להשמיד את עם ישראל יש להם דין של עמלק. יש הנהגה בעולם שלנו, על-פי הנגלה, ויש נקודות בעולם הפנימי שלא סותרות את ההנהגה בפועל.

היחס המוגזם לנקודות הטוב מטשטש את ההתנגדות לרע, אסור לתת למהלכים מעולם האצילות להשפיע על ההנהגה בעולם העשייה. בעולם המעשי צריך להתנגד לרשעה בפועל. אמנם יש דרגות, על כלל ישראל צריך ללמד זכות שהם מושפעים והם שוגגים. בגמרא יש דברים עמוקים ואי-אפשר ללמוד מהם דברי הלכה, אנחנו צריכים להגדיר את ההלכה בתוקף.

מבחינה רעיונית
עמוקה, איננו שוללים
את עצם קיומו של
הרשע, כי יש בו איזה
טוב. אבל לא ייתכן
שתהיה לזה השפעה
על תגובתנו

בזמן הקמת המדינה חלק מהציבור הדתי ניתק מגע לגמרי, אך אנחנו אמרנו שיש לנו מכנה משותף עם הציבור הכללי: עלייה, ארץ-ישראל, התיישבות,

הגנה על כבוד האומה ועל כבודה של ארץ-ישראל. לצערנו הרב חלק מהציבור החילוני התנתק לגמרי ממורשת ישראל, זה לא היה אותו ציבור שהיה לפני שבעים שנה, וזה מביא את ההתנתקות מהלאומיות ואת ההתנתקות מארץ-ישראל.

הרב זצ"ל כותב באיגרת קמ"ד, שהיהדות לא יכולה להישען על גרגרי היסטוריה וידיעת השפה, והגישה שנשענת רק על זה תהפוך למפלצת, לשנאת עם ישראל וארץ-ישראל. יש היום אנשים שלהוטים להסגיר את הארץ לאויב, אך הקב"ה מקשה את ערפם של אויבנו, אחרת כבר מזמן היו אותם אנשים מסגירים את ארץ-ישראל בידי אויבים. מה המכנה המשותף שלנו היום עם אותם אנשים, עם איזה רעיון נלך ביחד? אפילו את כבוד האומה הם הורסים. הרי הם מנסים לטשטש את זהותנו היהודית. אמנם עם ישראל הפשוט הוא בריא, וראו זאת באחוזי הגיוס הגבוהים במלחמה האחרונה. יש קבוצה שהשתלטה בתחומים מסוימים, ואתם יש דילמה במציאת המכנה המשותף.

מה צריך להיות היחס כלפי יהודי מן השורה שהזיק לי, האם יש מצווה לאהוב אותו?
מה היחס לגבי מי שלא מודע שהמעשה שעשה הזיק לי?

קודם כל יש לנסות להוכיח אותו, ועל זה נאמר "לא תשנא את אחיך בלבבך", אבל אם הוא לא מקשיב אין מצווה לאהוב אותו. חז"ל אומרים שלא הזהירה התורה אלא על שנאה שבלב, בלי להוכיח, אבל מי שלא שומע לתוכחה אין איסור.

קודם כל יש לנסות
להוכיח אותו, ועל זה
נאמר "לא תשנא את
אחיך בלבבך", אבל
אם הוא לא מקשיב
אין מצווה לאהוב אותו

לגבי מי שלא עושה את הדבר במזיד, אי-אפשר לשנוא אותו, אך כמובן שצריך להתנגד ולמנוע את הצלחת מעשיו. אם אפשר לדון אותו לכף זכות, צריך לעשות כך. אך אם הסבירו לו את פשעו והוא לא סר ממנו, אי-אפשר לסגור עליו.

מובא בספרים חיצוניים, שהמכבים הרגו גם את היהודים המתיוונים. כיצד זה מסתדר עם הברכה שניתנה לכוהנים: "הנני נותן לו את בריתי שלום"?

וכי פנחס לא הרג את זמרי? אם נניח שמה שכתוב בספרים החיצוניים נכון, היו שם אנשים שהתיוונו והצטרפו למלחמת היוונים בישראל. הם היו פושעים, בוגדים, והתורה אמרה "ובערת הרע מקרבך", כפי שבני לוי פגעו במי שעבדו לעגל או במי שניסה לייאש את העם ולחזור למצרים. בזמן המכבים היה מצב של מלחמה, ובמצב של מלחמה לא צריך עדים. לא מדובר באנשים שנסחפו וכו'. אם החשמונאים שנהגו לפי התורה פגעו בהם, אז צריך לדעת שאותם מתיוונים פעלו כנגד עם ישראל. אמנם יש להם סגולה, אך מהצד הגלוי היות שהם נלחמו בעם ישראל יש לבער אותם.

יש אומרים שעיקר קיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך" זה באשתו.

אשתו של אדם כגופו, ולכן ודאי שיש בזה עניין מיוחד. באשתו אדם יכול לקיים מצווה זו יותר מכל אדם אחר.

חיים שתהא בנו אהבה

לבריות

רק הרגשה פנימית וכנה של אהבה יכולה להניב פירות ☉ אין טעם "בהצגות" ☉ הרב אליקים לבנון על רחמים מול אהבה ועל סור מרע ☉

א. סור מרע: לא תשנא

לפני שעוסקים במידת האהבה, יש ללמוד ולדעת מהו היחס שלנו לשנאה. האם יש איסור לשנוא עוברי עבירה, או שמא לא נאמר עליהם "לא תשנא".

הרב אליקים לבנון

במסכת פסחים, קיג עמוד ב', מביאה הגמרא את דברי רב שמואל בשם רב, שהרואה דבר עבירה בחברו, מותר לו לשנאתו. מוסיף על כך רב נחמן בר יצחק:

מצווה לשנאתנו! על-פי זה מבארת הגמרא את לשון הכתוב: כי תראה חמור שונאך וכו'. כלומר, מדובר בחמורו של עובר עבירה, לכן התורה קוראת לו "שונאך".

אולם מצאנו שנחלקו ראשונים בהסבר הפסוק ובהסבר הסוגיה.

יש הסוברים שהפסוק (ויקרא י"ט י"ז) "לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך", עוסק רק במי שהוא אחיך ועמיתך, אך מי שאינו עושה מצוות, או עובר עבירות, לא נאמר בו איסור שנאה. (שאלות דרב אחאי, פרשת וישב, שאילתא כז).

ואולם יש ראשונים המפרשים שהפסוק נאמר כולו כמקשה אחת: לא תשנא את אחיך כל זמן שלא הוכחת אותו. שמא אם תוכיח אותו יקבל ממך ויחדל מן החטא (עין בדברי הנצי"ב בהעמק שאלה על השאלות, המבאר שזו שיטת רש"י).

רב היישוב אלון-מורה וראש ישיבת ההסדר "ברכת יוסף", מרבני תנועת "קוממיות"

13 הרב אליקים לבנון

לשיטה זו, יש גם איסור לשנוא עוברי עבירה, וההיתר לשנאתם הוא רק לאחר שיוכיחם. לפי שיטה זו, בזמן הזה אין כל אפשרות לשנוא עוברי עבירה, מפני שבגמרא במסכת ערכין (טז עמוד ב) מבואר שאין לנו מי שיודע להוכיח. לכן, למעשה, אין כל היתר לשנוא. החפץ חיים, בסוף ספרו "אהבת חסד", מעתיק רשימת הדרכות שנכתבו לפני כן, בשם "מרגניתא טבא", ובסעיף יז הוא כותב:

"להשתדל בטובת חברו ולרדוף אחר השלום ולהיזהר מלאו דלא תשנא, ואף ברשע גמור יש איסור לשנאתו כל זמן שלא הוכיחו, ואין בדור הזה מי שיודע להוכיח, שמא אם היה לו מוכיח היה מקבל. רק יבקש רחמים עליו שיעזרהו ה' על תשובה שלמה".

ב. עשה טוב: ואהבת לרעך כמוך

1. אהבה שבלב

כלל גדול בחיינו הוא, שאי-אפשר לעשות "הצגות". התנהגות כזו מועילה אולי לרגע, אך איננה נושאת פרי לזמן ממושך.

לא קל לאהוב אדם או
ציבור עוברי עבירה.
ועם כל זאת, יש
ללכת בדרכיו של
הקב"ה, האוהב את כל
בריותיו

כדי לקיים את מצוות אהבת הבריות, צריך לחוש בלב פנימה את האהבה אליהם. מי שיראה לחברו פנים שוחקות, אך בלבו אינו מרגיש כך, עליו אומר שלמה המלך: "כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם", כלומר: כמו שפנים האדם נשקפים במים, כך לבו של האחד מרגיש מה בלבו של רעהו עליו.

לכן, הפעולה הראשונית היא לשנות את הרגשת הלב. לעקור ממנו את השנאה, כלשון הפסוק לא תשנא... בלבבך, ובמקומה לזרוע את מידת האהבה.

לא קל לאהוב אדם או ציבור עוברי עבירה. על הקושי הזה מתוסף קושי כאשר אנו מבחינים בהרגשות שנאה כלפינו. ועם כל זאת, יש ללכת בדרכיו של הקב"ה, האוהב את כל בריותיו, גם אלה הפועלים נגד רצונו.

על הפסוק "מי א-ל כמוך, נושא עון ועובר על פשעי" כותב הרמ"ק, שגם בשעה שאדם עובר עבירה, הקב"ה נושא אותו ונותן לו נשמה וחיים. נלמד גם אנו מדרכו, וגם אם יש מי שזורע שנאה כלפינו, נרגיל את הלב לאהוב אותו.

האהבה שבלב היא אשר תקרין על עולם המעשה, והופעת האהבה תהיה שלמה.

2. רחמים או אהבה

בשפת הקודש, עברית, יוחזו שתי מלים לשני מושגים, אהבה לחוד ורחמים לחוד. בארמית, האהבה מתורגמת לרחמים. "ואהבת את ה' אלקיך" מתורגם ע"י אונקלוס: ותרחס ית ה' וכו'. אולם גם הפסוק (בראשית מג, יד) "וא-ל שד-י יתן לכם רחמים", מתורגם: יתן לכוון רחמין.

נמצא, שבארמית המושגים מתערבבים, אהבה היא רחמים ורחמים הם אהבה. אולם זה רק מתוך חוסר בהירות של השפה. יתירה שפת הקודש על הארמית, ביכולת להבחין בין זה לזה.

במציאות יש להיזהר מאוד שלא לערב בין המידות הללו. אדם חש ביחס של אהבה כלפיו, והוא שמח מזה. לעומת זאת המרגיש שמרחמים עליו, דוחה את היחס הזה ומגיב אליו בשלילה. כי אהבה פירושה לקבל את כל מה שיש בזולת, ולאהוב את מה שיש בו. האהבה מחברת בין אדם לאדם, ומתוך

אהבה פירושה לקבל את כל מה שיש בזולת, ולאהוב את מה שיש בו. האהבה מחברת בין אדם לאדם, ומתוך ההתחברות אפשר גם לשנותו ולהיטיב אותו.

ההתחברות אפשר גם לשנותו ולהיטיב אותו.

מרח הרב צבי יהודה זצ"ל היה מדגיש את דברי המשנה באבות (א, יב) "הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן... אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". לא נאמר "אוהב כדי לקרבן לתורה", מפני שזו אהבה שלא לשמה. אלא אוהב, אפילו סתם בריות, הרחוקות מתורה, מתוך ההתחברות של האהבה, אפשר לבוא גם לקרבן לתורה.

הרחמים, לעומת זאת, מבטאים הרגשה ויחס של חולשה ומסכנות. אנו מרחמים על חסר ישע, מפני שהוא חלש ונטול כוח או נטול ממון.

15 הרב אליקים לבנון

לכן, נרגיל עצמנו שלא לרחם על עוברי עבירה, אלא לאהוב אותם. אם ילכו רבים בדרך זו, ודאי תטוהר האווירה הכללית וייפתח הפתח לקרבם לתורה.

3. דברי חכמים בנחת נשמעים

שלושה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה: עשרתן? ערבתן? הדליקו את הנר! (משנה שבת לד, א). מוסיפה על כך הגמרא: צריך לממרינהו בניחותא כדי שיקבלו ממנו.

גם האהבה וגם השנאה משולות לאש יוקדת. ולכן לעתים, מתוך אהבה, אנו עלולים להתיז ניצוצות של אש בפני מישהו, דבר אשר יגרום לריחוק ולזלזול.

נאמנים עלינו דברי חכמים במסכת יומא (פו, א): ואהבת את ה' אלקיך, שיהא שם

שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו: אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה, ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו.

גם האהבה וגם
השנאה משולות לאש
יוקדת. ולכן לעתים,
מתוך אהבה, אנו
עלולים להתיז
ניצוצות של אש בפני
מישהו, דבר אשר
יגרום לריחוק ולזלזול

משא-ומתן בנחת עם הבריות משמעותו, לשוחח ולהציג דברים בצורה מכובדת, לא בהתלהמות ובצעקות.

כל אדם, גם שאינו שומר תורה ומצוות, יש להתייחס אליו בכבוד ובהערכה. כאשר נפגשים בו בנושאים שאינם נוגעים באופן ישיר לתורה ולמצוות, אם כשכן, ואם כשותף לספסל לימודים, אם בשירות צבאי, סדיר או מילואים, ואם בפגישה אקראית בסתם יום של חול – בכל אלו, יש לזכור שמידת האהבה מחייבת גם הוקרה ויחס אנושי פשוט.

ובודאי, בעת שמדובר על סוגיות של תורה ומצוות, בהן אנו נצרכים שבעתיים לזהירות ולתשומת לב, להביא את הדברים בצורה שיתקבלו על לב השומע.

המשומדים גרועים מהגויים, אבל ראויים לאהבה

לע"נ אמי מורתי מרת
שרה צינא ע"ה הכ"מ
בת הגה"ק רבי שמואל
האדמו"ר מסוכצ'וב זצ"ל
נפטרה ד' שבט תשס"ו

ההיבט ההלכתי ליחס לרשעים צריך להוביל את הרגש
והמחשבה ☉ הרב רפפורט מוליך אותנו דרך סוגיות אנוסי
ספרד ותשובה ☉ לבניית מבט רב מיסדי על אחים
משומדים ☉

הקדמה

במאמר זה נעסוק בתוכן ההלכתי של אהבת ישראל כלפי אלה שאינם שומרים תורה
ומצוות, ומוגדרים לצורך הדיון כמזידיים ממש, או פושעים להכעיס. לא נעסוק במה שכבר

הלכו בו הנמושות
בשאלת הגדרת האנשים
המכונים בימינו
"חילוניים" והיחס

הרב שבתי א' הכהן רפפורט

כלפיהם. דברי ה"חזון איש" בהלכות שחיטה סימן ב אות טז ידועים, כפי שידועים דברי
אלה שדנו בדבריו ובהשלכות המחשבתיות והמעשיות שלהם. אנו נעסוק באהבת ישראל
כלפי אנשים שהתבוננות הלכתית ומעשית תראה שוודאי שאינם ציבור או קבוצה שלמה
ח"ו אלא יחידים – אם אנשים כאלה קיימים בכלל – שהוגדרו ביד החזקה בהלכות תשובה
פרק ג הלכה ו ואילך כיהודים "שאיין להם חלק לעולם הבא אלא נכרתין ואובדין ונידונין
על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים". אם יגיע המתבונן להחלטה שאנשים

ראש ישיבת "שבות ישראל" אפרת

כאלה אינם קיימים כלל בימינו, יהיו דברינו בבחינת דרוש וקבל שכו, שניתן ללמוד מהם על-אודות עקרון הלכתי חשוב שאפשר ליישמו גם בנסיבות מעשיות.

אנו נעסוק כאן רק בהיבט ההלכתי של אהבת ישראל כלפי אותם רשעים, ולא בהיבט הרגשי והמחשבתי של אהבה זו. נראה לעי"ד שהרגש והמחשבה צריכים ללכת בעקבות ההוראות הברורות של ההלכה, ולא להיפך.

המחלוקת בעניין מעמדו ההלכתי של יהודי משומד

מהר"י בירב בתשובה (סימן לט) מביא מחלוקת בעניין היהודים שהשתמדו מחמת רדיפות הדת בספרד. אף כי הוא מכנה אותם "אנוסים", מדברי מהרשד"ם בתשובה (אבן העזר י) נראה שחכמי ישראל לא החשיבו את כולם כאנוסים מבחינת ההלכה, כיוון שהיתה להם אפשרות לעזוב את ספרד ולהפטר מן האונס. וכך אומר מהר"י בירב: "...אבל בענין בני האנוסים הראשונים שנטמעו בין הגוים יש מהם ד' או ה' דורות נפל מחלוקת בין רבני

ספרד עם בית הרב רבי דוראן ז"ל. שלדעת חכמי ספרד אותם שכבר נטמעו בין הגוים שהם כגויים גמורים לכל הדברים. והטעם שאמרו שהורתם ולידתם אינה בקדושה, כיון שהיו עובדי ע"ז... אבל כתב הר"ר צמח בן בתו של הרב ר' דוראן ז"ל (תשובת יכין ובוועז ח"א סי' ע"ה) וז"ל אחר כמה משא ומתן שהשיב בתשובה אחת בענין אותם האנוסים העולה לידנו בנדון שלפנינו שהמשומד והמשומדת דינם לענין עריות כישראל ובנים אשר יולדו להם ג"כ כך הוא דינם ולפיכך גיטם גט וקדושתם קדושיין". מהר"י בירב נוטה לקבל את הכרעת הרשב"ץ שלענין עריות דין המשומד כדין ישראל, אבל לענין ירושה ושאר מצוות התורה הוא אומר: "ואני אומר שאפילו לדעת הרב, בענין נחלה יודה שאין להם דין ישראל כלל. ואם תדקדק בלשונו תבין זה בהדיא שכתב שהכלל עולה בידינו שהמשומד והמשומדת דינם לענין עריות כישראל, משמע בהדיא דדוקא לענין עריות, אבל לענין שאר דברים הרי הם כגויים גמורים לכל

ספרד עם בית הרב רבי דוראן ז"ל. שלדעת חכמי ספרד אותם שכבר נטמעו בין הגוים שהם כגויים גמורים לכל הדברים. והטעם שאמרו שהורתם ולידתם אינה בקדושה, כיון שהיו עובדי ע"ז... אבל כתב הר"ר צמח בן בתו של הרב ר' דוראן ז"ל (תשובת יכין ובוועז ח"א סי' ע"ה) וז"ל אחר כמה משא ומתן שהשיב בתשובה אחת בענין אותם האנוסים העולה לידנו בנדון שלפנינו שהמשומד והמשומדת דינם לענין עריות כישראל ובנים אשר יולדו להם ג"כ כך הוא דינם ולפיכך גיטם גט

וקדושתם קדושיין". מהר"י בירב נוטה לקבל את הכרעת הרשב"ץ שלענין עריות דין המשומד כדין ישראל, אבל לענין ירושה ושאר מצוות התורה הוא אומר: "ואני אומר שאפילו לדעת הרב, בענין נחלה יודה שאין להם דין ישראל כלל. ואם תדקדק בלשונו תבין זה בהדיא שכתב שהכלל עולה בידינו שהמשומד והמשומדת דינם לענין עריות כישראל, משמע בהדיא דדוקא לענין עריות, אבל לענין שאר דברים הרי הם כגויים גמורים לכל

דבריהם. וכך נראה מלשון התלמוד וכמה דוכתי שאמרו שישראל עובד ע"ז הרי הוא כגוי גמור לכל דבריו, ולא הוציאו בתלמוד שיש להם שום יחס עם ישראל אלא לענין גטין וקידושין".

מן הדוגלים בדעה החולקת המובאת בשם "רבני ספרד" הוא המהרשד"ם. בתשובתו הוא מתייחס לאלה שנאמר עליהם במסכת חולין דף ה סוף עמוד א, שהם משומדים לכל התורה כולה ודינם כנכרים, לא רק העובד עבודה זרה, אלא גם המחלל שבתות בפרהסיא. המהרשד"ם טוען שמעיקר הדין נראה שמשומד לחלל שבתות או לעבוד עבודה זרה (אף שהוא כותב "ולעבוד עבודה זרה" מכל דבריו ובמיוחד מקטע שנביא להלן נראה ברור שכונתו "או לעבוד עבודה זרה") הוא כגוי לעריות, ואין קידושי קידושין. ואומר שאף אם נאמר שקידושי קידושין, זה משום שנולד מישראל "הורתו ולידתו בקדושה", אבל אם הוא דור שני למשומדים, אף שהוריו מזרע ישראל, דינו כגוי לכל הדעות. כראיה לכך הוא מביא את תשובת רבי יעקב בן חביב שאומר שקידושי אנוס תופסין ושסיכס שם: "...כללו של דבר במצות הלך אחר שמירת שבת, בעריות אחר הריון ולידה כו' עד ואין בדבר הזה ספק וכן הוא הדין ואין בדבר הזה ספק". והסיק מהר"י בירב שרק במשומדים שנולדו

הרי שלעניין מצוות אין

דינו כישראל במצווה

שהוא משומד לה. ואם

כן המשומד לכל

התורה כולה אין דינו

כישראל לכל המצוות.

כישראל שומרי תורה אמרו שקידושיהם קידושין, אבל מי שנולדו ממשומדים דינם כנכרים גם לגבי קידושין.

ומכל מקום גם לשיטת הרשב"ץ **וביתו** שקידושי משומדים, גם אלה שהם משומדים כמה וכמה דורות, תופסים כקידושי ישראל, משום הנאמר בסנהדרין מד עמוד א: ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא, ואינם מחלקים כדעת מהרשד"ם בין חטא מעילה בחרם לבין חילול שבת ועבודה זרה, מכל מקום סבירא להו

בפירוש שלעניין מצוות (וירושה לדברי מהר"י בירב) דינם ודאי כנכרים. שכן כתב מהר"י בירב בדברים שהובאו לעיל "ולא הוציאו בתלמוד שיש להם שום יחס עם ישראל אלא לענין גיטין וקידושין", וכן כתב גם רבי יעקב בן חביב בתשובה שהביא מהרשד"ם "במצוות הלך אחר שמירת שבת..."

19 הרב שבתי א' הכהן רפפורט

כדברים האלה, לגבי משומד להכעיס לדבר אחד, אמרו התוספות בחולין ג, ב ד"ה קסבר כותים גרי אריות "ושחיטתן פסולה כמו של עובדי כוכבים מ'זבחת', מה שאתה זובח אתה אוכל, כלומר אותו שהוא בר זביחה לאפוקי עובד כוכבים ואוכל נבלות להכעיס", הרי שאוכל נבלות להכעיס אינו בגדר "אתה" המצווה על השחיטה, הרי שלעניין מצוות אין דינו כישראל במצווה שהוא משומד לה. ואם כן המשומד לכל התורה כולה אין דינו כישראל לכל המצוות.

וכמו כן מוכח מדעת הרמב"ם בהלכות עדות פרק יא הלכה י: "המוסרין והאפיקורוסין והמשומדים לא הצריכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות שלא מנו אלא רשעי ישראל, אבל אלו המורדין הכופרין פחותין הן מן הגוים, שהגוים לא מעלין ולא מורידין, ויש לחסידיהן חלק לעולם הבא, ואלו מורידין ולא מעלין ואין להן חלק לעולם הבא". הרי שמתחילת דבריו עולה ברור שאין המשומדים בכלל "רשעי ישראל", וודאי שהסיבה לכך לא משום שאינם רשעים, אלא משום שאינם נחשבים להיות ישראל.

דברי הרמב"ם בסוף ההלכה מעוררים תמיהה. אם המשומדים הם כגויים והתנתקו מכלל ישראל, ולכן אין צריך למנותם בכלל פסולי עדות, שהרי העדים צריכים להיות ישראל, מדוע אין דינם כדין הגויים לגמרי? ומדוע הם גרועים מן הגויים, ומורידים אותם לבור? ניתן לכאורה לבאר את דברי הרמב"ם שכיוון שהמשומדים היו ישראל בתחילתם, מחמירים אתם יותר. אבל אם עדיין יש עליהם תביעה מחמת עברם, משמע שאין הם כגויים לגמרי, ושוב היה צריך למנותם בין רשעי ישראל הפסולים לעדות.

התמיהות בעניין חזרה בתשובה של פסולי עדות ושל משומדים

כידוע את הפסוק בשמות כ"ג, א "לא תשא שמע שווא אל תשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לְהִיטֵב עֵד חָמָס" דורשים חכמים (סנהדרין כז, א ועוד) שרשע פסול לעדות. הרמב"ם בפרק י בהלכות עדות פסק שרשע הוא מי שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות, או עבירת חמס.

גם משומדים פסולים לעדות כפי שראינו לעיל, ועם זאת יש שני הבדלים תמוהים בין רשעים החייבים מלקות, או רשעים שעברו עבירת חמס, לבין משומדים.

האחד, הש"ך בחושן משפט סימן לד, כט אומר: "נראה דכל הפסולים מחמת עבירה, כשרים כשחזרו בתשובה הראויה להם, אפילו בעדות שראו בשעה שהיו פסולים בעבירה, ולא בעינן בזה תחילתו וסופו בכשרות". לעומת זאת על דברי השולחן ערוך סימן לו, יח: "בני העיר שבא מערער לערער עליהם במרחץ או ברחוב של עיר, אין אחד מבני העיר מעיד בדבר זה, ולא דן, עד שישתלק עצמו בקנין גמור", שמהם משמע שמועיל סילוק מן הממון כדי להכשיר נוגע בדבר לעדות, אף שבשעת ראיית העדות היה נוגע בדבר, אומר הש"ך: "ודעת רבינו ברוך ומהר"מ והגהות מיימוניות פרק ט"ו מה' עדות [אות א'] דדוקא בדיינים מהני סילוק ולא בעדות, דבעינן תחילתו וסופו בכשרות, והלכך כיון דבשעת ראיית העדות היה פסול לא מהני השתא סילוק", וכך גם מסקנת הש"ך להלכה. הרי שצריך שגם הראייה תהיה בזמן שהעד כשר להעיד ולא רק הגדת העדות, ומדוע פסולים מחמת עבירה שחזרו בתשובה כשרים להעיד על מה שראו בשעת פסולם:

**משעה שחזר הרשע
בתשובה נעלמה
רשעותו גם מן העבר,
וכדברי הרמב"ם:
"רשע כל ימיו ועשה
תשובה... אין מזכירין
לו שום דבר מרשעו"**

ועל כרחנו לומר שמשעה שחזר הרשע בתשובה הראויה לו נעלמה רשעותו גם מן העבר, וכדברי הרמב"ם הלכות תשובה פרק א הלכה ג: "אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו", ולכן אי-אפשר, במבט לאחור, להתייחס לזמן ראיית העדות כזמן של רשעות ופסול. בהסתכלות לאחור היה זמן ראיית העדות זמן של כשרות. מה שאין כן בסילוק מנגיעת ממון, אין הסילוק שנעשה עתה, מסלק את הנגיעה הממונית מן

העבר. ומדויק הרעיון מדברי הש"ך עצמו שכתב "דכל הפסולים מחמת עבירה, כשרים כשחזרו בתשובה הראויה להם" ולא התייחס לחייבי מלקות שלקו בבית-דין שגם הם כשרים לעדות, וזוכרים באותו סעיף בשולחן ערוך כפי שנביא להלן, כיוון שבחייבי מלקות אין לנו ראייה שנסתלקה רשעתם מן העבר.

אבל על מה שאמר המחבר בשולחן ערוך סימן לה, ז: "וכל אלו, אם עובד כוכבים או עבד ראה אותם והעיד אחר שנתגייר ונשתחרר, אינו נאמן" אומר הש"ך: "עיין בתשובת מהרא"ן ששון סי' צ', מעדות האנוסים שאינם נאמנים אף אחר שבאו לכלל כשרות, מטעם דבעינן תחילתו וסופו בכשרות כו', ע"ש. ואין נראה לי, דא"כ למה לה לגמ' [כתובות כ"ח

21 הרב שבתי א' הכהן רפפורט

ע"ב] בגוי, טעמא דלא דייק, תיפוק ליה דבעינן תחילתו וסופו בכשרות, אלא ודאי כיון שבידו לגייר דמי לפיסול ממון דלעיל סימן ל"ג סעיף ט"ו, וא"כ דוקא בגוי אמרינן בגמי כיון דגוי הוי לא דייק, משא"כ באנוסים שבאו לכלל כשרות, כשרים, דשפיר הוי דייקי כיון שהיו יהודים בינם לשמים". הרי שמשומד שחזר בתשובה לא נחשב שהיתה ראייתו בזמן כשר, אלא שאין צורך שתהיה תחילתו וסופו בכשרות כשבידו להכשיר את עצמו. בסוף דברי הש"ך הללו הוא מכריע שבאמת גם במקום שבידו להכשיר את עצמו על ידי חזרה בתשובה צריך תחילתו וסופו בכשרות, ולכן צודק רבי אהרן ששון שעדות המשומדים שחזרו בתשובה המתייחסת לזמן שהיו משומדים פסולה. ומדוע לא נאמר כפי שאמרנו לגבי רשע, שרשעותו של המשומד הסתלקה במבט לאחור, אחרי ששב בתשובה.

עוד קשה שבשולחן ערוך סימן לד, כט אמר: "כל מי שנתחייב מלקות, כיון שלקה בב"ד חוזר לכשרותו. אבל שאר פסולי עדות, שהם פסולים משום ממון שחמסו או שגזלו, אף על פי ששלמו, צריכים תשובה והרי הם פסולים, עד שיוודע שחזרו בהם מדרכם הרעה. מאימתי חזרת מלוה ברבית, משיקרעו שטרותיהם מעצמם ויחזרו בהם חזרה גמורה שלא ילוו ברבית אפילו לעובד כוכבים. וצריך להחזיר כל מה שלקח ברבית, לבעליהם". הרי שדווקא חייב מלקות שלקה בבית דין שדורשים בו (משנה מכות ג, טו) "כשלקה הרי הוא כאחיד" ואינו עוד רשע, נעשה כשר מיד. אבל שאר הפסולים צריכים לעשות תשובה ממש המורה על עזיבת החטא לגמרי.

וכך דייק הרב בעל התניא מהלכה זו שבשולחן ערוך: "והנה מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד (כדאיתא בגמ' פ"ג דסנהדרין ובח"מ ססי' ל"ד לענין עדות) דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במי"ע הן במל"ית" (הציון לשולחן ערוך חושן משפט הוא מדברי הרב בעל התניא עצמו), הרי שהדרישות שהעמיד המחבר לחזרת הפסולים בתשובה הוא להוכיח את עזיבת החטא לגמרי.

אבל לגבי משומד אמר הרמ"א בהגהה לחושן משפט לד, כב: "מומר שחזר בו וקבל עליו תשובה, כשר מיד, אע"פ שלא עשאה עדיין" (מהרי"ק שורש פ"ה).

וכתב שם הש"ך "בתרומת הדשן סי' קצ"ח מפרש טעמו, כיון שהמומר היה מעורב בין הכותים שיש להם כל התאוות, וזה בא להבדיל מכולן ולקבל תשובה, לא החמירו עליו

ומחזקינן שודאי יעשה תשובה שלימה ע"ש, עכ"ל הסמ"ע [סקני"ד] בשמו. לפי"ז משמע דוקא במומר לעבודה זרה דינא הכי. אבל באמת זה אינו, אלא טעמא דמיד שקיבל סגי דמסתמא יקיים. שהרי דין זה למד מהר"ק (שורש פ"ה) מכהן שנשא נשים בעבירה דנודר ועובד ויורד ומגרש [בכורות מ"ה ע"ב], וא"כ בכל מומר דינא הכי".

**אין הקולא בחזרתם
בתשובה של
המשומדים מחמת
שיש אומדנא שעזבו
את החטא לגמרי
אלא איזו קולא
מהותית שאינה
מצריכה עזיבה גמורה
של החטא**

הרי שאין הקולא בחזרתם בתשובה של המשומדים מחמת שיש אומדנא שעזבו את החטא לגמרי מעצם חזרתם לכלל ישראל, כפי שאמר תרומת הדשן, אלא איזו קולא מהותית שאינה מצריכה עזיבה גמורה של החטא.

ומוזר הדבר שהחמרנו בתשובתם של המשומדים, מצד אחד, ואמרנו שאין היא מועילה לסלק את רשעותם מן העבר, והקלנו עליהם לעשותם כבעלי תשובה גם בלי עזיבת החטא.

ועוד תמוה, הרי אין חטאם היחיד של המשומדים עצם עזיבת כלל ישראל. אין ספק שבהיותם משומדים חטאו חטאים רבים ושונים העושים אותם רשעים גם ללא השמד. ומדוע לא

נדרש מהם לחזור בתשובה ראויה על חטאים פרטיים אלה לפני שיוכשרו לעדות? הרי ישראל גמור שחטא הוא פסול לעדות עד שישוב מחטאיו הפרטיים. ואיך משומד יוכשר לעדות גם בלי שחזר בתשובה ראויה על חטאים אלה.

חזרתם של המשומדים בתשובה

את התמיהה האחרונה ניתן לתרץ בהמשך למתבאר מסעיף א לעיל, שהמשומד אינו כישראל לעניין המצוות. נראה ברור שקביעה זו אינה מתייחסת לנקודת מבטו של המשומד עצמו, שכן אין סברה בעולם שמחמת שנשתמד יהיה נשכר ופטור מעונש העבירות. אבל מנקודת המבט של עם ישראל אין הוא אחינו במצוות, ולכן אנו רואים אותו כאדם שאינו

23 הרב שבתי א' הכהן רפפורט

בגדרי המצוות כלל. לכן נתבאר בטור יורה דעה סימן קנט שמותר להלוותו בריבית, ואסור ללוות ממנו כיוון שהוא אסור להלוות לישראל בריבית, ועיין שם בבית יוסף.

לכן מבחינת היות האדם רשע בעיני בית-דין, אין רשעותו במה שעבר עבירות פרטיות, שהרי מבחינת ציבור ישראל הכשרים, ומבחינת בית הדין המשקף הסתכלות זו של ציבור ישראל הכשרים, המשומד אינו שייך למצוות הפרטיות כלל. נראה שדבר זה נכון דווקא בעניין עדות שהיא תלויה במעמדו החברתי של העד כישראל כשר, וכשהוא משומד אין הוא חשוב ישראל כלל. אבל כשבאים לעונשו, אין ספק שהוא בר עונשין על העבירות שעשה גם בהיותו משומד.

לכן כשחזר בו מעזיבת כלל ישראל פסק הוא להיות רשע בעינינו לגבי דיני עדות, ונעשה כשר לעדות כשאר ישראל.

אבל כל זה אילו היה הדין רק במשומד שעזב את כלל ישראל וחזר בו, אבל הרי הש"ך ביאר ש"מיד שקיבל סגי דמסתמא יקיים... בכל מומר דינא הכי", ומניין לנו החזקה שמסתמא יקיים כאשר לא ראינו עדיין שעזב את חטאו?

ולכן נראה לומר, שכל אדם העובר עבירות הנוגדות את מהותו ודמותו הרוחנית, ככהן שנושא אשה בעבירה, ונישואים אלה סותרים את מעמדו ככהן ומחללים אותו, כדברי הגמרא ביבמות כב, ב שאשה פסולה מחללת את בעלה הכהן בעודו נשוי לה, וכישראל משומד, נתבע לדבר אחד בלבד – והוא לחזור למעמדו הטבעי.

מעמדו הרוחני הטבעי של האדם מושרש בתוכו גם אם חטא והשתמד, ולכן חזרתו למעמד זה קלה ופשוטה ואינה צריכה יגיעה בפרטי הדברים. אם

אותו אדם הכיר במעמדו ובמקומו הטבעי בעולם, חזקתו שגם ימשיך לקיים את פרטי הנדרש ממנו ולא יפסיק באמצע הדרך. לכן מיד כששב הוכשר להיות עד.

אבל ברשע שרשעו הוא פרטי ואינו מבטל את מהותו היסודית (בעיני עצמו לפחות), אין מהותו הרוחנית מבטיחה את עזיבת החטא הגמורה שלו, שהרי בעיני עצמו אין מהותו

מעמדו הרוחני הטבעי של האדם מושרש בתוכו גם אם חטא והשתמד, ולכן חזרתו למעמד זה קלה ופשוטה ואינה צריכה יגיעה בפרטי הדברים

היסודית נסתרת על-ידי הרשע שעשה. לכן עזיבת חטאו צריכה להיות מוכחת לא רק על-ידי החלטה בעלמא, אלא על-ידי התנהגותו המעשית במשך זמן.

לכן משומד מוכשר לעדות מרגע החלטתו לחזור בתשובה, ואילו רשע בחטא פרטי צריך להוכיח שעזב את חטאו.

אבל זו הסיבה וזה הטעם שאין התשובה עוקרת את היותו רשע בעבר. דווקא מי שהיה ישראל במהותו הרוחנית, אלא שחטא חטא פרטי, אף שנחשב רשע בשעת חטאו, כשחזר בתשובה נעלם רשעו מן העבר כשאנו מסתכלים בו עתה. אבל המשומד שעזב את כלל ישראל, והרס את מעמדו הרוחני, הרי לא היה בגדר ישראל לעניין המצוות בשעת היותו משומד, ולא היה אז אחינו במצוות, ואת העובדה הזאת לא ניתן למחוק מן העבר. רק בעיני השי"ת ניתן יהיה לכפר על חטאו, אבל לא מבחינה ציבורית של כלל ישראל שאותו עזב.

אהבת ישראל כלפי משומד

לכן יש לומר, שמה שכתב הרמב"ם שהמשומדים גרועים מן הגויים אינו מחמת

אילו לא היה עלינו
לאהוב גם את
המשומד, לא היה
עלינו להתייחס אליו
כאל מי שמהותו
הישראלית קוראת לו
לחזור בתשובה

עברם, אלא דווקא מחמת התביעה המהותית מהם. מן הגויים אין שום תביעה ממשית, אף לא לקיים שבע מצוות בני נח. ואף שאם אינם מקיימים מצוות אלה הם חייבים מיתה, מכל מקום לא מצאנו שיש להם טבע רוחני מהותי לקיים מצוות אלה, ולכן אין הם מכחישים וסותרים את עצם טבעם כאשר אינם מקיימים מצוות אלה.

אבל אדם מישראל – מהותו הרוחנית מחייבת קיום מצוות התורה. לכן שכשהשתמד, אף שהפקיע עצמו מקיום המצוות, מכל מקום מהותו הבסיסית דורשת ממנו לחזור לכלל ישראל הכשרים. כשהוא

נשאר משומד הוא עושה זאת למרות מהותו זו, ולכן הוא רשע כפול ומכופל המתכחש ליסוד טבעו המדבר אליו מתוכו כל העת.

25 הרב שבתי א' הכהן רפפורט

ואם תאמר שאין הדבר במציאות כן, שהרי המשומד נשאר ברשעותו ונראה לנו שניחא לו בכך, אנו מצדנו מניחים בהנחה ברורה שמהותו לא השתנתה ובעצם טבעו הוא ישראל כמונו.

ידועים דברי הרמב"ם בהלכות גירושין ב, כ: "לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו".

הרי שמי "שהוא רוצה להיות מישראל" נחשב שרצונו לעשות המצוות הוא רצון בפועל, עד שאם כפו אותו לגרש אין זו כפייה אלא רצון. מי שאינו רוצה להיות מישראל, אינו שונה במהותו מן הרוצה להיות מישראל, שהרי לזה ולזה יצרו הוא שגרם, אלא שמאחר שהפקיע עצמו מכלל ישראל אין הוא אחינו במצוות, ושוב אין אנו מתחשבים ברצונו הפנימי לקיום המצוות. אבל מאחר שהוא עדיין ישראל במהותו הפנימית גדול רשעו במה שאינו שב לכלל ישראל, ולכן הוא גרוע מן הגויים ומורידים אותו לבור.

אין ספק שאהבה עניינה הרגשת שייכות והזדהות. אילו לא היה עלינו לאהוב גם את המשומד, לא היה עלינו להתייחס אליו כאל מי שמהותו הישראלית קוראת לו לחזור בתשובה. הסתכלות זו נובעת רק מן ההכרה הברורה שמבחינה פנימית ישראל הוא כמונו, ומכאן התביעה הנוראה עליו מדוע אינו חוזר אלינו.

ההכרה שאדם השומר תורה והוא אחינו במצוות הוא אדם כמונו היא הכרה ברורה מצד ההיגיון הפשוט ואין בה חידוש. אבל הידיעה שהמשומד גם הוא אחינו, ולכן חוטא בכפליים כשאינו חוזר בו, דורשת התבוננות מעמיקה במעלת ישראל. לכן נראה שהדין שמורידים אותו לבור לא נועד דווקא לביצוע כלפי המשומד, אלא בעיקר לחנכנו בהבנת מעלתו ושייכותו המהותית אלינו.

החכם, הרשע, ואנחנו

שביניהם

חיבור הקצוות השונים של עם ישראל ☉ עובר דרך הכרת הזרמים הקיימים בו והדרכים לקיום דו שיח אוהב ☉ הרב הילר על דור שאינו פוחד משאלות ☉

מביאים את מצרים לארץ-ישראל

עד לפני 4-5 שנים היתה החברה בישראל חצויה באופן עמוק ואפילו עוין בין שני זרמים מרכזיים, דתיים וחילוניים. בתוך עצמם נחלקו גם הם לזרמי משנה. הדתיים התחלקו לזרם החרדי ולזרם הדתי-לאומי,

הרב ראובן הילר

ואילו אצל החילונים רוב הציבור נמצא בקשר רופף עם המסורת אך בהחלט אינו מנהל אורח-חיים דתי, ובחלקו האחר נמצא מיעוט

קיצוני אנטי-דתי שבדרך כלל דווקא קולו נשמע בתקשורת, בכנסת ובשאר מקומות הפולמוס, ולא קולו של הרוב השקט והפסיבי יותר. כמובן ישנם עוד הרבה זרמי משנה, שמקוצר היריעה אין כאן המקום להרחיב הדיבור עליהם.

בשנים האחרונות ישנה תחושה של רגיעה מסוימת בקרע החברתי הזה, אך בכדי להגיע להבנה ולדו-שיח בתוכנו ולחוש באמת שאנו עם אחד, יש צורך ללמוד את המאפיינים של כל זרם ואת מערכות היחסים שביניהם, ובכך נמקד את מאמרינו.

גם בהגדה של פסח מובאת חלוקה לארבעה סוגים של אנשים: "פְּנִיָּד אֲרָבְעָה בְּנֵי דָבָרָה תִּזְכָּה", ולצורך הדיון נציב את הציבור הדתי-לאומי כצופה באותם בניס. עיקר עיסוקינו יהיה ב"חכם" וב"רשע" – ה"חכם" ייצג לצורך הלימוד את הציבור החרדי ואילו ה"רשע" את החילוני. ואל יעלב ציבור זה מהכינוי "רשע", כי כבר הרב קוק חילק בין

27 הרב ראובן הילר

הביטוי "רע" המבטא רוע במידות ורוע חברתי לבין המונח "רשע" המדבר על אי קיום מצוות בין אדם לאלוקיו, דבר שרוב הציבור החילוני מודה בו.

כשנעיין בהגדה ניווכח ששאלת ה"חכם" שונה במהותה משאלת הבנים האחרים. שאלותיהם של שלושת הבנים האחרים מופיעות בספר שמות אל דור ההורים שחוה על בשרו את נס היציאה והם חולמים להגיע לארץ-ישראל, וכאן מציבה בפניהם התורה את השאלה שעתידים בניהם לשאול: "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֶה?" (שמות יג יד) או "וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם" (שמות יב כו). שאלת החכם, לעומת זאת, מופיעה רק בספר דברים (ו' כ'), כארבעים שנה לאחר יציאת מצרים, לדור חדש שלא חווה בעצמו את עשר המכות, את חוויית קריעת ים-סוף וטביעת המצרים בים, ושמצוי בעיצומן של ההכנות לקראת הכניסה לארץ-ישראל: "כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם". למה דווקא עכשו נזכר ה"חכם" לשאול את שאלותיו? למה שאלות אלו אינן מופיעות בספר שמות עם הבנים האחרים?

גם שאלתו של ה"חכם", "מה העדות והחוקים", איננה ברורה. מה מציק לו? הלוא הוא "חכם" ויודע למה חוגגים אנו את פסח! גם התשובה שמשיבים לו באחת מהלכות פסח, שאסור להגיש אוכל נוסף (כלומר "אפיקו מן" – "הוציאו אוכל") אחר אכילת קרבן הפסח, איננה מובנת, איך זה עונה על שאלתו של ה"חכם"? ייתכן לומר שה"חכם", בגלל היותו בן תורה, רואה יכולת להתפתח בלימוד התורה רק בהיות העם חי חיים אידיאליים של קדושה ללא כל עיסוק חומרי שמפריע לכך, ועל כן אומר ה"חכם": "מילא הדור שיצא ממצרים חוגג את חג הפסח על כל חוקיו ומצוותיו, ניחא. הם הלוא נמצאים במדבר ללא אדמה וללא מחויבות למלאכת כפיים, ולכן הם יכולים ללמוד תורה ולשמור את מצוותיה". אך ה"חכם" פונה לדור הצעיר, החדש, שעומד להיכנס לארץ-ישראל ושואל: "אתם שרוצים להפריח את שממות הארץ, לעבוד בה עבודה פיסית, איך תוכלו לשלב זאת עם אמונה בד' וקיום מצוותיו? הרי זה לא הולך יחד?" ועל כך משיבים לו בהגדה: "דע לך שיש הלכה מרכזית בדיני קרבן הפסח שלאחר אכילת קרבן הפסח אין מוציאים שום אוכל נוסף כדי שישאר טעם הקרבן בפה". כלומר אנו בעצם מסבירים לו שאם נשמר את טעם קרבן הפסח בפה, את הערכים האדירים שספג עמינו בעת התהוותו ביציאת מצרים, נוכל

עם טעם זה להמשיך גם אחרי חצות הלילה, נוכל עם הערכים ועם הקדושה שספגנו בגלות לבנות את ארץ-ישראל ולעשות את מלאכת החול של בנין הארץ, בקדושה.

חרדים מהמזרחניקים

העולם המכונה "חרדי" התייחס לציונות בחשד, שבחלקו היה מוצדק. תפיסת העולם שהתורה היא הכול והמלאכה היא רק "פרנסה" ואין בה שום ערך עצמי, ליוותה אותנו בכל תקופת הגלות וגרמה להתפתחות עצומה ונפלאה של מכמני התורה. האם ניתן להמשיך ולאחוז בתורה הזו גם כשאתה נותן ערך לחיים הגשמיים של בניין הארץ, עבודת הקרקע, השירות בצבא וכו' כאן בארץ-ישראל? הניסיון שממנו כל כך חששו החרדים היה שלילי.

החשדנות כלפי
הציבור הדתי-לאומי,
שניסה לשרר מסר
של חיבור בין חיים
רוחניים לגשמיים
יצרה התרחקות
ובהמשך אף זלזול

גלי נטישת התורה והמצוות בארץ היו עצומים, והיה נראה שאם היהדות החרדית רוצה להציל את שמירת התורה ומצוותיה, עליה להסתגר בתוך עצמה בשמירה קפדנית על הקיים ושלא להיפגע מהנעשה בחוץ. החשדנות כלפי הציבור הדתי-לאומי, שניסה לשרר מסר של חיבור בין חיים רוחניים לגשמיים – ניסיון שלא כל כך צלח לאחר שהתברר שבציבור זה אין הקפדה מספקת על קיום התורה ומצוותיה – יצרה התרחקות ובהמשך אף זלזול גדול באותם המכונים בשפתם "המזרחניקים", ובאופן פרדוקסאלי סגרה את הציבור החרדי עוד יותר בתוך

עצמו. דווקא תופעת "החרד"לניקים", היינו ציבור גדל והולך של בני תורה המקפידים על קלה כבחמורה לא פחות מאותו ציבור חרדי, ומאידיך בעלי ערכים ציוניים מובהקים שנשמרים באדיקות יתרה אף מזו של אנשי הציונות החילונית, יצרה פתיחות וניצני הבנה ליכולת החיבור שבין התורה לארץ, בין הרוחניות לגשמיות. "הרחוב" החרדי מזדהה היום עם הרבה ערכים שמשמשים כדגל לציבור הדתי-לאומי. ההשקפות היוניות והבדלניות של מנהיגיהם אינם נחלת הציבור הרחב, ולי אין ספק שככל שהציבור החרד"לי יגדל כך תיווצר מאליה קרבה גדולה מאד בין הציבור החרדי לבינו והדור הבא של מנהיגי הציבור הזה יהיה חייב להתיישר עם קו זה.

רשע, אבל לא מנותק

במעבר ל"רשע" שבהגדה נגלה גם בו כמה דברים המאפיינים דווקא אותו לעומת הבנים האחרים. ראשית יש לציין שאף שבהגדה הלשון היא "חכם מה הוא אומר", "רשע מה הוא אומר", "תם מה הוא אומר", בתורה עצמה אמירות אלו מופיעות כשאלות: "וְהִיָּה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ לְמָחָר לֵאמֹר" (שמות יג יד) או: "כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ לְמָחָר לֵאמֹר" (דברים ו' כ'). מה שאין כן דברי הרשע, שמופיעים גם בתורה כאמירה מוחלטת ולא כשאלה: "וְהִיָּה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֵבֶדֶה הָיֵאתָ לָכֶם" (שמות יב כו). הוא איננו שואל והוא מתריס, הוא כועס על בזוז הזמן, על השחתת החיים במנהגים עתיקים פרימיטיביים, לדעתו.

המאפיין השני הוא, שה"חכם", ה"תם" ו"שאינו יודע לשאול" שואלים את שאלתם לבד: "וְהִיָּה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ", מה שאין כן הרשע שמופיע בקבוצה "וְהִיָּה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם". לצאת נגד הזרם, נגד מסורת של דורות, נגד אמונה שהיתה מרכיב כל כך מהותי בתרבותו של העם, לזה צריך כוח של תנועה, כוח של קבוצה שמרימה את נס המרד ודי מצליחה בכך.

נקודה נוספת שיש לעמוד עליה היא עצם התייחסותו והאכפתיות שלו לאחיו. יכול היה הרשע, אם היה מנתק עצמו לגמרי מהעם, לא לשאול ולא להתייחס למעשה אחיו הפנאטיים שמשקיעים מאמץ כה רב בהכנות לחג הפסח. אך עובדה היא שגם אם הוא עומד בצד ולא מרגיש שותף במעשיהם, אכפת לו מהם ואדרבה, מציק לו למה הם לא כמוהו. הוא רוצה שמחה, חופש, חיי טבע משוחררים, והתורה ומצוותיה נראים לו כמדכאי חיי דרור אלו. כואב לו על עמו שאיננו חושב ומבין כמוהו, שאיננו חש כמוהו, ועל כן הוא פונה לאחיו אלו באמירה מתריסה: "מה לכם להתעסק במצוות במקום ליהנות מהעולם הזה, בואו למחנה שלי ותינהו מחיי דרור".

הקה את שיניו

כשנעמיק במאפיינים של הציבור החילוני במדינתנו נראה שנוכל ללמוד מהאופן שבו מתמודדת "ההגדה" עם ה"רשע" לדרך שבה נוכל גם אנו לגשת ולהתחבר עם ציבור זה.

שלשה מאפיינים עיקריים בולטים בציבור החילוני:

- א. בורות מדהימה בהכרת האמונה היהודית והכרה בכלל של מורשת ישראל.
- ב. סגנון חיים שונה לחלוטין מסגנון החיים של הציבור הדתי.
- ג. ניכור המגיע לעיתים למשטמה עמוקה לאלו שחיים באופן שונה ממנו, באמונה שונה או בשאיפות לאומיות שונות.

איך נשבור משטמה זו? איך נקרב את הציבור החילוני אלינו? איך נקרב אותו לאמונה בדי' ולקיום מצוותיו?

תשובה לכך ניתן כמדומני ללמוד מתשובתו של עורך ההגדה לבן הרשע: "וְיָאֵף אֶתְּהָּ הַקֶּהָה אֶת שְׁנֵי וַאֲמֹר לוֹ... " השיניים מסמלות את התוקפנות, את האנטי, ואת זה צריך להקהות, להחליק ולעדן על-ידי שבירת מחיצות, על-ידי שבירת אווירת המלחמה ויצירת מוקדי פגישה של דו-שיח עם הציבור שנקרא "רשעי".

דו-שיח ומפגש שמטרתו איננה דווקא לחברו לתורה, אלא לחדש את האחוה, לשבור סטיגמות, לקרב לבבות, וכדרך שהיה מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל מסביר את משנתו של הלל הזקן (אבות א' יב') שהיה "אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת" כאהבה פשוטה של אחים ולא למען מטרה של החזרתו בתשובה, ורק אחר כך "וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה".

איך נשבור משטמה זו? על ידי שבירת מחיצות, על ידי שבירת אווירת המלחמה ויצירת מוקדי פגישה של דו-שיח עם הציבור שנקרא "רשעי"

שלב שני, שהנו עוד לפני פתיחה בדיון ענייני על אמונות ודעות, הוא להעמיד אותו מול עמדה מציאותית שגם הוא לא יוכל להתכחש לה, שלו עם

ישראל היה אחוז בדעות כמו שלו, היינו מזמן נעלמים ונטמעים בין העמים ודווקא אורח החיים שכל כך מאוס וזר לו הוא זה ששמר על עמינו לאורך כל שנות היותנו במצרים ואחר כך לאורך כל הגלות – "אֵלֹהֵי הָיָה שֵׁם לֹא הָיָה נִגְאָלִי".

כל המתבונן בדור, כל מי שיוצא לו להיפגש הרבה עם ציבור חילוני, רואה שאם לפני 10 שנים השיניים השוטמות היו חדות, מרוחקות ומנוכרות למסורת היהודית ולציבור

הדתי בכלל, היום ובפרט אצל בני הנוער והצעירים (גילאי 15-30) נטולי תסביכי הפחד מתשובה, קיימת מצד אחד תחושת שובע עד להקיא מעולם המתירנות ורדיפת הכסף, שגורמת לצורך במילוי עמוק יותר לנשמה. ומאידך אין להם פחד לשאול, להתעניין ואפילו לחוות חוויות דתיות. נכון, לעתים די קרובות הם נשארים רק עם טעימות בגלל אחיזתם החזקה בהנאות העולם הזה שמקשות על צעד עמוק ומחייב יותר, אך יש כאן התקדמות עצומה שאחריתה מי ישורנה. ברשעים החביבים שבגילאים הללו עלינו להשקיע את מרב מאמצינו ועבודתנו בקירובם ליהדות, לתורה ולמצוות, ובעזרת ד' נוכח בקרוב לקיום דברי הנביא (ישעיה יא ט): "מְלֵאָה הָאָרֶץ דָּעה אֶת ד' פְּמִים לַיָּם מְכֹסִים".

**מי שנפגש הרבה עם
ציבור חילוני, רואה
שם לפני 10 שנים
השיניים השוטמות היו
חדות, היום בני הנוער
והצעירים נטולי תס-
ביכי הפחד מתשובה**

בעבר הרחוק ראו בציבור הדתי-לאומי ראש גשר המחבר בין העולם החילוני לחרדי. מאוחר יותר החלו ללעוג לנו ולומר שראש הגשר נשאר תקוע במים. החרדים, שראו בנו ציבור רדוד ופשרן, כינו אותנו בלעג "מזרחניקים", ורחקו מאתנו לעיתים אף יותר מהמרחק ששמרו מהחילונים, ואילו הציבור החילוני רחק מאתנו לעיתים בגלל דעותינו הימניות ומחשבתו שלולא קיומינו היה מגיע השלום עם הפלסטינים, או בגלל חששו מאתנו כשראו כיצד הציבור של ציונות עם התורה יוצר ציונות ערכית וחזקה יותר לעומת הרפיון ומשבר הערכים בחברה שלהם.

נדמה לי שהיום אנו יכולים בהחלט לשוב לתפקידנו המסורתי. העולם החרדי בשנים האחרונות החל להעריך את הציבור החרדי-לניקי, ואצל רבים יש אפילו קנאה על מסירות הנפש וההתלהבות לכל דבר שבקדושה הקיימת בו לעומת תחושה מסוימת של רפיון וחולשה במסירות לתורה ולערכיה בציבור שלהם. גם הציבור החילוני מבין היום טוב יותר שרק אנחנו, שמכירים ומבינים את סגנון חייו, מכירים את בעיותיו ומוקירים את ערכיו ולא בועטים בעיטת התבדלות ממנו – רק אנו יכולים להתחבר עמו ולצעוד יחד קדימה. תנועות התשובה החרדיות החזירו רבים בתשובה, אך המסה הגדולה עוד לפנינו ורק תנועת תשובה שתצמח מהציבור שלנו תוכל ליצור את מהפכת התשובה בעם כולו.

הכשלת חבר בשנאה גדולה מהכשלתו

בעבירה

המאמר מוקדש לע"נ
מו"ר הרב יהושע יגל
זצ"ל שלימדנו אהבה
מהי.

האהבה למי שאיתך בתורה ובמצוות ומנגד השנאה למשנאי ה'
טומנות בחובן סכנה לגלישה לשנאה גמורה ☉ הרב קצין
על היתר השנאה ועל הגרש"ז אויערבך ☉

קושי נפשי וקושי הלכתי

האגדה מספרת שהגאון מוילנא פנה פעם לאחד מתלמידיו ובקשו לתת לו מוסר במה
יכול הוא לשפר את הנהגתו. התלמיד נחרד מעצם הרעיון וסירב לעשות כך. לאחר שהפציר
בו רבו, אמר לו התלמיד: אין זו חכמה שרבנו
עובד את ה' כשהוא מסתגר בתוככי ביתו, תריסי
החדר מוגפים ורבנו יושב ועוסק בתורה לאורו
של הנר. ילך לו רבנו, תהא דעתו מעורבת עם
הבריות, ואף-על-פי-כן יעסוק בתורה בהתמדה. זו חכמה, סיים אותו תלמיד.

הרב אביחי קצין

האגדה ממשיכה ומספרת שהגאון מוילנא ענה: "אני, אינני מחפש חוכמות..."

על משקל דבריו אלו של הגאון יש לומר שאין זו חכמה לעסוק באהבת ישראל כאשר
מדובר במי שהוא בשר מבשרך, שותף להלך חשיבתך, קל הרבה יותר להרבות באהבה כלפי
אדם שכזה. החכמה היא להרבות באהבה כאשר מדובר במי שפרצופו שונה משלך, דרכו

33 הרב אביחי קצין

והשקפתו שונים משלך, האתגר במקרה כזה מורכב הרבה יותר. וגם אם אין אנחנו מחפשים חוכמות, המציאות מחייבת אותנו לעסוק באתגר החשוב הזה.

מן העבר השני, אל לנו להתעלם מן הקושי הגדול שבדבר זה. הקושי הוא בשני מישורים: הקושי הנפשי מחד, והקושי ההלכתי מאידך.

החכמה היא להרבות
באהבה כאשר מדובר
במי שפרצופו שונה
משלך, דרכו
והשקפתו שונים
משלך, האתגר
במקרה כזה מורכב
הרבה יותר

הקושי בא לידי ביטוי כבר בהגדרתו של הרמב"ם¹ את מצוות אהבת ישראל:

"מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף ולידך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן ולסעדם בכל צרכיהם. ואלו הן גמילות חסדים שבגופו, שאין להם שיעור אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחיך בתורה ובמצות".

למדנו הרמב"ם שחובת מצוות אהבת ישראל היא כלפי "אחיך בתורה ובמצוות".

אפילו אם הביטוי הזה מכוון כלפי מי שמחויב בתורה ובמצוות, ולא כרוצה להגדיר את המצווה כלפי מי שמקיים בפועל את המצוות (ואז יש לדון מהי ההגדרה של זה המקיים מצוות, שהרי אין לך צדיק שיעשה טוב ולא יחטא), עדיין אנחנו רואים שהמכתיב את היחס של האהבה הוא הבסיס המשותף של חיוב המצוות.

ההיתר לשנוא תלוי בדרגת השונא

יתירה מזו, מצאנו מקורות שונים המדברים אפילו על שנאת מי שאינו מקיים מצוות, או כלפי העובר עבירה. כדברי דוד (תהלים קלט): "הֲלוֹא מְשַׁנְּאִיךָ ה' אֲשֶׁנָּא וּבִתְקוּמָיִךָ אֲתַקּוּטִי".

1. הלכות אבל פרק יד

כך מצאנו בגמרא²: "אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב מותר לשנאתו (רש"י): הרואה דבר ערוה בחברו יחידי, אף על פי שאינו רשאי להעיד, מותר לשנאתו) שנאמר: 'כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו'. מאי שונא? אילימא שונא נכרי והא תניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא נכרי, אלא פשיטא שונא ישראל. ומי שריא למסניה והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך, אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא כולי עלמא נמי מיסני סני ליה מאי שנא האי אלא לאו כי האי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה".

אולם ראוי מיד לסייג קביעה זו, שכן כבר התוסי' על אתר הקשו מדברי הגמרא:

"אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו". לפי דברי הגמרא שמותר ומצווה לשונא אדם כזה, מה שייך כפיית היצר!?

השיב על כך התוסי': "וי"ל כיון שהוא שונאו גם מחברו שונא אותו דכתיב (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר".

תהליך השנאה, גם אם מתחיל מתוך סיבות מוצדקות, ומתפשט, ממשיך הופך לשנאה גמורה, ולכן הנו דבר פסול

תהליך השנאה, גם אם מתחיל מתוך סיבות מוצדקות, ממשיך ומתפשט, הופך לשנאה גמורה, ולכן הנו דבר פסול.

שנית יש לדעת שהיתר השימוש בשנאה מותנה בדרגתו של ה"שונא".

ה"משך חכמה" עומד על כך שבספר שמות מצינו שמדובר על שור אויבך ושונאך... ואלו בספר דברים אנחנו לא מוצאים טינה.

"...וזה היה קודם העגל אשר היו כולם ממלכת גוי קדוש, אז הוה שרי לשנויי אם ראה בו עבירה, לא כן אחרי כל המסות אשר נכשלו בעונות, אם יראה אדם בחברו חטא, אם יפשפש במעשיו ימצא כמה מכשולים ופקפוקים, זה בפרט זה וזה בפרט זה, לכן אסור

לשנוא איש כזה, רק מי שהוא בעצמו סר מרע וצדיק תמים בדרכיו, אבל קשה למצא כמותו וע"ז אמרו (סוכה מה): ראיתי בני עליה והמה מועטים, לכן כתיב אחיד".

השימוש בשנאה מצריך מדרגה רוחנית גבוהה. אחרת יוכל המוכיח למצוא פגמים גם בעצמו.

לכן ההיתר היה דווקא קודם החטא, כיוון שאז היו במדרגה רוחנית גבוהה. אבל אחרי, דבר זה אסור בתכלית האיסור. ולכן כיום מצוות השנאה כמעט ובטלה מן העולם.

כוחה של אהבה

יתירה מזו, תפקידנו למנוע את השנאה.

השימוש בשנאה
מצריך מדרגה רוחנית גבוהה. אחרת יוכל המוכיח למצוא פגמים גם בעצמו, ולכן כיום מצוות כמעט ובטלה מן העולם

בשולחן ערוך מצאנו איסור לתת דבר מאכל למי שלא ייטול ידיו. כיצד אם כן עלינו לנהוג הלכה למעשה?

כך פסק הגרש"ז אוירבאך³: "בהא דצריך כל אדם לשום דרכיו ולכוין מעשיו לשם שמים, חושבני, במי שבא אליו אורח חשוב, אשר איננו שומר תורה ומצוה, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במוסדות תורה וכדומה, ואם הבעה"ב לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבד אותו במידי דמיכל ומשתי, בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שידע שנוטל ידיו

ומברך (כמבואר בשו"ע או"ח סי' קס"ט סעי' ב'), וכמו כן אם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידים ולברך, יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חו"ש ביותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דבכה"ג חושבני, שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתייה".

האיסור לתת למי שלא נטל ידיו נובע מהחשש להכשיל את חברי בעבירה.

למדנו ר' שלמה זלמן זצ"ל שיש איסור חמור מהכשלת החבר באיסור אכילה ללא ברכה, והאיסור החמור יותר הוא הכשלתו בשנאה. וזוהי המטרה המוטלת עלינו.

אחת המשימות החשובות במערכת היחסים בינינו לבין זולתנו היא ללמוד את כוחה של האהבה. לדעת ששנאה עלולה לגרום ל"שנאה גמורה", וכי עלינו להקפיד באורחות חיינו להרבות באהבה ולדאוג שלא להביא לידי שנאה גם את מי שאינו מקפיד על מצוותיה של תורה. מי ייתן ונצליח בכך.

חסרון השנאה לרשעים מטשטש את השנאה

לרשעה

מצוה לשנאותו

בפני קושי כפול הנני עומד בפתח כתיבת הדברים הבאים. הקושי האחד הוא, שהם נכתבים כתגובה לדברים שכתב תלמיד חכם שידיו רב לו בהפצת תורה ובקירוב לבבות עם ישראל לאביהם שבשמים, ויאהבת ישראל! אצלו אינה רק סיסמא אלא דרך חיים עמוקה, דרגה שלא זכיתי אף להתקרב אליה; הקושי השני הוא הקושי לכתוב כנגד מאמר שהנני מסכים עם עיקר מסקנתו המעשית, שאהבת ישראל היא הדרך המרכזית בה אנו נדרשים להתייחס לאחינו שעדיין אינם שומרי תורה ומצוות.

בכל זאת, תורתנו אמת כתיב בה, ואין בה משוא פנים; ולענ"ד אי אפשר לפטור את הסוגיא הגדולה של היחס הנפשי ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות, עליה יש מקורות הלכתיים ואמוניים רבים מאוד, באופן שבו הדברים מוצגים במאמר. אם כוונת הרב קצין לומר שבדורנו רוב האנשים שאינם שומרי תורה ומצוות הריהם בגדר 'תינוקות שנשבו', ולכן אין לשנוא אותם, פשוט שאין צורך באישור ממני לדברים שכתבו כבר גדולי ישראל; אולם מהמאמר כפי שהוא נכתב נראה שאין כל רלוונטיות לכל ההלכות המפורשות שנאמרו ביחס לשנאת הרשעים, בין ביחס למי שמוגדר תינוק שנשבה ובין ביחס למי שאינו מוגדר כן, ועל כך ברצוני להעיר שתי הערות מרכזיות:

הרב קצין מסיק מדברי התוספות במסכת פסחים שתהליך השנאה הינו 'דבר פסול', גם אם הוא מתחיל מסיבות מוצדקות, וזאת משום שהוא עלול להוביל לשנאה גמורה.

יחד עם מצות השנאה
כלפי רשעים, יש
לשים לב ששנאה זו
לא תפרוץ את
גבולותיה.

אולם בפשטות הבנה זו בדברי התוספות לא תיתכן, שהרי באותה סוגיא עצמה עליה מוסבים דברי התוספות נאמר "רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאותו"¹, והתוספות אף שואלים "ואם תאמר דבאלו מציאות אמרינן אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכופף את יצרו והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאותו", ועל שאלה זו הם עונים את התשובה המצוטטת במאמר; אם כן, ודאי שאין בכוונת התוספות לומר בתשובתם

שתהליך השנאה מיסודו הינו דבר פסול, שאם כך תסתור מסקנה זו את המפורש בסוגיית הגמרא, אלא כוונתם היא שיחד עם מצות השנאה כלפי רשעים, יש לשים לב ששנאה זו לא תפרוץ את גבולותיה.

לא ליחידי סגולה

ההשלכה שהשליך הרב קצין מדברי המשך חכמה, שדברי הרמב"ם העוסקים בשנאת רשעים מתייחסים רק ליחידי סגולה שכמעט ואינם קיימים במציאות - תמוהה מאוד לענין², שהרי הרמב"ם לא כתב את הלכותיו רק ליחידי סגולה, וכל כגון זאת לא היה על הרמב"ם לסתום אלא לפרש. גם ראשונים ואחרונים רבים הזכירו את מצות שנאת הרשעים, ולא כתבו שמצוה זו אינה רלוונטית אלא ליחידי סגולה², ולא יתכן לפטור את כל המקורות בנושא רק על פי פירוש של המשך חכמה שכלל לא נכתב בהקשר הלכתי אלא

1. כך גם פסק הרמב"ם (הלכות רוצח יג, יד): "... כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר הרי זה מצוה לשנאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו".
2. עיין הגהות מימוניות הלכות דעות ג, ו; ספר יראים מצוה רכ"ד (וכן קצ"ה); תניא פרק לב; שאילתות פרשת וישב מצוה כז; סמ"ג עשה ט; הרב קוק במאמרו "על במותינו חללים" (מאמרי הראי"ה עמוד 89), ועוד.

בהקשר פרשני³, ולדג על כל הדיון ההלכתי שנכתב בנושא בכלל, וביחס לדברי הרמב"ם בפרט. אם נלך בדרך זו, נוכל 'לשחק' עם עולם ההלכה כפי הנראה בעינינו, ולהגיע כמעט לכל מסקנה שנחפוץ בה, וודאי לא עלה כן בדעת הרב קצין.

אף המעיין במאמרו של הרב קוק "על במוותינו חללים"⁴ יווכח, שלאחר שהוא הביא מקורות רבים הממחישים את מורכבות הנושא, ואשר חלקם כתובים בחריפות רבה, לא עלה בדעתו לפטור אותם על ידי האמירה שהמקורות הללו אינם רלוונטיים אחרי חטא העגל. וכך תיאר הרב קוק את הדילמה הניצבת בפניו:

קרא אתה בפיך שמא שכחת, או שמא לא למדת, את האמור: "כל הפורש מדרכי ציבור אין מתעסקים עמו בכל דבר, אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים שנאבדו שונאיו של מקום, שנאמר הלא משנאיך ד' אשנא, ובתקומיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו ליי". והכאב הולך ומתגדל, ומלחמת הרוח הטרגית עולה עד מרום קצה, למקראם של דברי הרמב"ם, המתגלמים

הדרכה רוחנית
שמתחילה מיד
באהבת הרשעים
הינה הדרכה מסוכנת,
שתוביל בהכרח
לטשטוש בין טוב לרע

בצורה יותר ברורה (פ"א מהלכות אבל הלכה י): "כל הפורשים מדרכי ציבור, והם האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארם, ואין נכללין בכלל ישראל בעשיית המצות ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הרי הן כבני חורין לעצמן, אין מתאבלין עליהן, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, ואוכלים ושותים ושמחים, שהרי אבדו שונאיו של הקב"ה, ועליהם הכתוב אמר הלא משנאיך ד' "

3. ובאמת אין סיבה להבין שכוונת המשך חכמה לומר שכל דברי הרמב"ם אינם רלוונטיים, אלא נראה להבין את דבריו כיסוד רוחני כללי שיש דרגות בשנאה, ומשום כך התורה לא השתמשה בלשון שנאה לאחר חטא העגל. יסוד זה בא לידי ביטוי כמובן גם בהלכה, אך כאשר באים לעולם ההלכתי אי אפשר להסתפק אך ורק בפרשנות לתורה.

4. שמונה קבצים ח, רכח.

אשנא... "ואתה חביבי צא ופרנס ועשה שלום בין רגשי הלב והשקט את המלחמה הסואנת כים זועף. שמא תאמר ליישב על פי הנוסח הרגיל מיסודו של מר אחד העם: הספר הוא ספר, והלב עושה את החיים, וכיון שהלב נלחם בספר הראשון הוא המנצח.

הסלידה מאנשים
השואפים לעשות טוב
אך מוגדרים כתינוקות
שנשבו, צריכה להיות
מכוונת רק כלפי
מעשיהם, ולא כלפי
אישיותם הנגלית,
אותה יש לאהוב

במטותא מנך חביבי, אל נא תרפא שבר גדול על נקלה. הספר וכל אגפיו גילויו של הלב הם, ואיזה לב לב האומה, הלב של נשמתה, הלב של תמצית כל הוייתה, של מעמק חייה. זה הלב דוקא בספר הוא מונח וגנוז, ותוך כל גרגיר המתגלה מאוצר הספר המון רב של לב ושל חיים מונחים...⁵.

ישוב המקורות ההלכתיים והאמוניים הרבים העוסקים ביחס לאדם רשע מצריך מאמר נרחב ויסודי, שאין כאן מקומו. בכל זאת, קשה לחתום את הדברים בסימן שאלה, ועל כן אכתוב שתי נקודות, שהינן ציוני דרך בלבד, וודאי שהם אינם מקיפים את מכלול הסוגיא.

בני חורין לעצמן

א. כתב אוהב ישראל הגדול, הרב קוק: "שנאת הרשעה כשהיא עמוקה וגדולה, צריכה לבוא בתחילת ברייתה יחד עם שנאת הרשעים. רק אחר כך היא מתמתקת על ידי כוח הדעת ומתבררת, עד שהיא עומדת על ניקיונה האצילי, שאין כי אם שנאת הרשעה לבדה... כי חסרון השנאה אל הרשעים - יטשטש את השנאה של הרשעה עצמה... על כן מוכרחת היא המחשבה הראשונה להיות בתכונת מידת הדין, ואחר כך מידת הרחמים באה,

5. היה ראוי להביא את דברי הרב בשלמותם, אולם כיון שלא זו מטרטנו במאמר זה נסתפק בהפניה לכל המעוניין לעיין שם.

וממתקת אותה בשיתופה⁶. למדנו מהדברים הללו ששנאת הרשעים שייכת יותר דוקא בשלבים הראשונים של התפתחותו הרוחנית של האדם, ואם כן הדרכה רוחנית שמתחילה מיד באהבת הרשעים הינה הדרכה מסוכנת, שתוביל בהכרח לטשטוש בין טוב לרע.

ב. פירוש המילה שנאה בעברית אינו בהכרח שנאה עמוקה אלא מרחק נפשי, ברמה זו או אחרת. כך מבואר למשל מהפסוק "וירא ה' כי שנואה לאה" (בראשית כט, לא), וודאי שיעקב לא שנא את לאה במובן המקובל של המילה כיום אלא התורה רק מעידה שהיה איזושהו מרחק נפשי בינו לבינה, וכן מבואר מהפסוק "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה" (ירמיהו יב, ח), ואף כאן הכוונה כאן היא לשנאת החלק הרע בלבד שבעם ישראל ולא לשנאה מוחלטת. בפסוקים אחרים מתוארת שנאה כריחוק נפשי עמוק יותר, שעלול להוביל אפילו לרצח: "וכי יהיה לאיש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש (דברים יט, יא). ביחס לשנאת הרשעים נראה שיש להבחין בין אדם לאדם, וכללו של דבר שהשנאה צריכה להיות מכוונת כלפי החלק הרע, והאהבה כלפי החלק הטוב. כלפי אנשים השואפים לעשות טוב אך מוגדרים כתינוקות שנשבו, הסלידה מהם צריכה להיות מכוונת רק כלפי מעשיהם, ולא כלפי אישיותם הנגלית, אותה יש לאהוב; לעומת זאת ביחס לאנשים אחרים, שגם אישיותם הגלויה מקולקלת, מכוונת הסלידה גם כלפי אותו חלק מקולקל באישיות, והאהבה כלפי הצדדים העמוקים יותר שלא נפגמו⁷.

6. שמונה קבצים ח, רכח. ודברים בכיוון זה כתב הרב קוק במקומות נוספים, והמעונן יוכל למוצאם בקלות דרך הספר 'מפתחות לכתבי הראי"ה'.

7. נראה שזוהי כוונת הרב קוק בדבריו במידות הראיה אהבה, ט: "אדם נשחת ראוי לשנאתו רק מצד חסרונו, אבל מצד עצם צלם אלהים שלו ראוי להוקירו באהבה, גם לדעת שמציאות יקרת ערכו היא יותר עצמית לו ממציאיות מקריו הפחותים. על כן קריעת עם הארץ כדג היא דווקא מגבו, ולא מצד פניו שבהם אור הצלם". ניתן להביא דוגמא לכך – אדם שנוהג באכזריות כלפי חברו וכלל אינו מצטער על כך. ודאי שיש קלקול באישיותו הגלויה של אדם כזה (ולא רק במעשיו), ואין מקום לאהוב אישיות כזו בהופעתה הגלויה, אלא רק מצדדיה הפנימיים הנסתרים.

אוהבי ה' שנאו רע

נסיים בדברי הרמח"ל במסילת ישרים, שלאחר שלימדנו שאהבת ה' מביאה לשנאתם של האנשים הפושעים "שיהיה האדם מקנא לשם קדשו, שונא את משנאיו ומשתדל להכניעם במה שיוכל... וזה פשוט כי מי שאוהב את חברו אי אפשר לו לסבול שיראה מכים את חברו או מחרפים אותו ובודאי שיצא לעזרתו גם מי שאוהב שמו יתברך לא יוכל לסבול ולראות שיחללו אותו ח"ו ושיעברו על מצותיו... כי זהו תוקף האהבה שיוכל להראות מי שאוהב את בוראו באמת, ואומר אוהבי ה' שנאו רע", סיים וכתב: "כי אין

אין ספק כי טובה
אהבה המקלקלת את
השורה משנאה
המקלקלת את
השורה, ואשרי הפוע-
לים מכוחה של אהבת
ישראל ולמענה

הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקב"ה מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמתים של ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה, הא למה זה דומה לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנת והוא דבר שהטבע יעיד עליו..."

לא באנו בתגובה זו אלא להמחיש את מורכבות הנושא; וסוף דבר, אין ספק כי טובה אהבה המקלקלת את השורה משנאה המקלקלת את השורה, ואשרי הפועלים מכוחה של אהבת ישראל ולמענה, ובמיוחד בדורנו בו הרוב המוחלט של אלו שאינם שומרים תורה ומצוות הינם בגדר 'תינוקות שנשבו', ובשיחה קצרה עמם יתברר שרצונם הוא להיות טובים בעיני אלוקים ואדם.

על אהבת ישראל ועל

היחס לעוברי עבירה

סניגוריה על הדור היא אחת ממעלות החסידות של הרמח"ל הרב טויטו על שמאל דוחה וימין מקרבת ועל בריונים יתומים

רבי זירא מקרב וחכמים מרחקים

"אהבת ישראל והעבודה של הסנגוריה, על הכלל ועל הפרטים, אינה רק עבודה הרגשית לבדה, כי אם מקצוע גדול בתורה וחוכמה עמוקה ורחבה"¹, ומחמת כך היא

צריכה לימוד גדול ועיסוק עיוני רחב, אך יש לה גם צדדים רגשיים ומעשיים. פירותיו העיקריים של העיון והלימוד של אהבת ישראל אינם באהבת הצדיקים והצדק

הרב אוריאל טויטו

שבמעשיהם, אלא דווקא בשימת עין טובה על פושעי ישראל ועל אלו שסיגלו לעצמם דרכים שאינן טובות, וביכולת ללמד עליהם סנגוריה. עיקרה של אהבת ישראל היא בלקיחת האחריות גם על הרשעים, כמו שמבאר הרמח"ל בספרו "מסילת ישרים" בסוף פרק יט:

"עוד עיקר שני יש בכוונת החסידות והוא טובת הדור... שאין הקב"ה חפץ באובדן הרשעים, אלא מצווה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם ולכפר עליהם. וזה צריך שיעשה בכוונת עבודתו וגם בתפלתו בפועל, דהיינו יתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה, ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמד סנגוריה על הדור כולו... כי אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל. וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל גם הקב"ה מגדיל עליו".

1. מרן הראי"ה קוק, אורות, אורות ישראל, פרק ד סעי' א.

אלא שהעין הטובה ומאור הפנים כלפי עושי רשעה יכולים לגרור בעקבותיהם גם סכנה. רשעת הרשעים הופכת לגיטימית, לפחות בעיניהם, אל מול שתיקת הצדיקים. וכבר נחלקו רבי זירא וחכמי עירו בשאלה האם צריך לקרב את הבריונים שבעירם. וכך מספרת הגמרא²:

”הנהו בריוני דהוה בשיבבותיה דרבי זירא, דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו להו

אהבת ישראל היא
דווקא בשימת עין
טובה על פושעי
ישראל וביכולת ללמד
עליהם סגוריה,
עיקרה הוא בלקיחת
האחריות גם על
הרשעים

בתיובתא. והוה קפדי רבנן. כי נח נפשיה דרבי זירא אמרי: עד האידנא הוה חריכא קטין שקיה³ דהוה בעי עלן רחמי, השתא מאן בעי עלן רחמי? הרהרו בלביהו, ועבדו תשובה.”

תרגום: ”אותם בריונים שהיו בשכנותו של רבי זירא. שהיה רבי זירא מקרב אותם כדי שיחזרו בתשובה. היו החכמים מקפידים עליו. כאשר מת רבי זירא אמרו הבריונים: עד עכשיו היה רבי זירא חרוך השוקיים, שהיה מבקש עלינו רחמים כעת מי יבקש עלינו רחמים? הרהרו בלבם ועשו תשובה.”

בריונים הוא כינוי לאלו שהם רעים לשמים ורעים לבריות. אותם בריונים שגרו בשכנותו של רבי

זירא אומנם לא היו פוגעים ברבי זירא עצמו, ואולי גם לא בשאר החכמים, אך היו מציקים לשאר בני העיר. ואין צריך לומר שאף כלפי שמיא לא היו מעשיהם מתוקנים. למרות זאת היה רבי זירא מקרב אותם ומאיר להם פנים, דן את מעשיהם בעין טובה ומלמד עליהם

2. סנהדרין דף לו עמ"א.

3. מקורו של הכינוי הוא בגמרא בבא מציעא דף פה עמ"א: ”רבי זירא כי סליק לארעא דישאל יתיב מאה תעניתא... דלא נשלוט ביה נורא דגהינום. כל תלתין יומין הוה בדיק נפשיה. שגר תנורא, סליק ויתיב בגויה, ולא הוי שלטה ביה נורא. יומא חד יתבו ביה רבנן עינא ואיחרכו שקיה, וקרו ליה: קטין חריך שקיה.” תרגום: רבי זירא כשעלה לארץ-ישראל ישב מאה תעניות... כדי שלא תשלוט בו אש הגהינום. כל שלושים יום היה בודק את עצמו. היה מסיק את התנור ויושב בתוכו, ולא היתה שולטת בו האש. יום אחד נתנו בו החכמים את עיניהם ונחרכו שוקיו, וקראו לו: קטן חרוך שוקיים.

זכות, בין הבריות ואף כלפי שמיא (כפי שעולה מדברי הבריונים בסוף הסיפור). החביבות שאפיינה את יחסו של רבי זירא לאותם בריונים גרמה להקפדתם של החכמים. החכמים ראו את הכוח שהרשעים והבריונים למיניהם שואבים משתיקתם של החכמים, מניסיונות הפיוס שלהם ומהארת הפנים כלפיהם. הם שמו לב כי דווקא יחסי הרעות והקרבה גורמים לרשעים להרגיש בנוח למרות העוולות שהם עושים.

קירוב הרשעים באופן מוחלט, תוך התעלמות ממעשה העוולה והרשע, נותנת לגיטימציה למעשיהם. אם ניתן להרשע ולעסוק במעשי בריונות, ויחד עם זה להישאר מקורב לגדולים שבדור, סימן שאין המעשים נוראים כל כך. ההתעלמות מחד והארת הפנים מאידך נותנות הכשר לחטא, ולחוטא להמשיך במעשיו. בסוף

קירוב הרשעים באופן מוחלט, תוך התעלמות ממעשה העוולה והרשע, נותנת לגיטימציה למעשיהם

הסיפור מתברר כי הבריונים עצמם עשו את מעשיהם בחסות תפילותיו של רבי זירא, "עד עכשיו היה רבי זירא חרוך השוקיים, שהיה מבקש עלינו רחמים". "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת"⁴ טענו החכמים כלפי רבי זירא.

התמקדות בחטא ולא בחוטא

רבי זירא לעומתם העדיף להתמקד בחוטא ולא בחטא, מתוך אמונה כי גם בחוטא גדול, ואפילו בבריונים הרעים לשמים ורעים לבריות, ישנו חיוב גדול הטמון בנשמתם. אם רק נחזק אותו, סופו שהוא יתגבר על כל הרשע והבריונות. רבי זירא ידע לעמוד על הנקודה החיובית שבנפשו של כל אדם, גם הרשע והחוטא, למרות כיסוייה הרבים, ולהעלותה מתהומות הנפש אל ההכרה והתודעה, עד שהיה בכוחה לשנות את מהלך חייו של האדם. קירוב הרחוקים של רבי זירא נבע מהכרתו בערכה של כל נפש מישראל. מהאמונה באורה האלוהית המאירה בכל אחד מישראל, גם כשמעשיו מסתירים אותה. אותה נקודה שאפילו כאשר האדם עצמו מתכחש לה היא נשארת בטהרתה. "נשמה שנתת בי טהורה"⁵. רבי זירא ידע כי סוף הטוב לנצח, אם לא נתעלם מקיומו, אם לא נדחה אותו יחד עם

4. סוטה דף מז עמ' ב.

5. ברכות השחר.

השלילה. הוא לא העלים את עיניו מהרע ומהרשע, אך ידע שהעיקר הוא דווקא הטוב, אפילו אם הוא מועט לפי שעה.

בדיון בבית המדרש⁶ לימד ריש לקיש כי "אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון". רבי זירא בדרשתו הרחיק אף יותר: "רבי זירא אמר: מהכא, וירח את ריח בגדיו, אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו". לא רק בריקים אלא בבוגדים בעמם ובאלוקיהם מוצא רבי זירא ריח טוב. הוא יודע שהם בוגדים. אין הוא מטשטש את ההבדל שבין טוב לרע, שבין צדיק לרשע, בין מי שנאמן לעמו למי שבוגד בו, אבל הוא מבין שהדרך לתקן עוברת

רבי זירא ידע כי סוף הטוב לנצח, הוא לא העלים את עיניו מהרע ומהרשע, אך ידע שהעיקר הוא הטוב, אפילו אם הוא מועט לפי שעה

בהדגשת החיוב ולא רק בהוקעת השלילה. קירוב הבריונים לא נבע מעצימת עין ומהתעלמות ממעלליהם, אלא דווקא מתוך יכולת להבחין בין צדק לרשע ובין צדיק לרשע. רבי זירא התאמץ לאחוז באותה פיסת טוב קטנה, לחזק אותה ולשמור אותה שלא תאבד, מפני שהוא מאמין בכוחה לנצח.

רבי נחמן מברסלב⁷, ההולך בדרכיו של רבי זירא, מסביר זאת כך: "דע כי צריך לדון כל אדם לכף זכות, ואפילו מי שהוא רשע גמור, צריך לחפש ולמצוא בו איזה מעט טוב, שבאותו המעט אינו רשע, ועל ידי זה שמוצא בו מעט טוב, ודן אותו לכף זכות, על ידי זה מעלה אותו באמת לכף זכות, ויוכל להשיבו בתשובה". צריך לדעת שהוא רשע גמור, וצריך גם למצוא בו משהו טוב, איזשהו קצה חוט, שדרכו אפשר למשוך אותו למעלה.

6. סנהדרין דף לו ע"א. וזה לשון הגמרא שם: "סוגה בשושנים (שה"ש ז) - שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות. והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא: אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת? - אמר ליה: התורה העידה עלינו סוגה בשושנים, שאפילו כסוגה בשושנים - לא יפרצו בהן פרצות. ריש לקיש אמר: מהכא - כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרמון. רבי זירא אמר: מהכא וירח את ריח בגדיו (בראשית כז), אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו".

7. ליקוטי מוהר"ן, תורה רפ"ב.

רבי זירא הבין כי את הבריונים הללו לא ניתן לתקן בדרך של דחייה והרחקה. דחיית הרשע גורמת לו להתבצר ברעתו ואף להוסיף עליה. דווקא אמונתו הבלתי מתפשרת בחיוב המצוי באותם אנשים יכול להביאם לכלל תשובה.

מחלוקת זו שבין רבי זירא לחכמי עירו מעמתת את שני הצדדים שביחס לחוטאים: קירובם מחד עם הצורך לרחקם מאידך כדי לא לתת הכשר למעשיהם. ודאי שדרך הפשרה, המנסה לכלול את שני הצדדים גם יחד, שתהא שמאל דוחה וימין מקרבת, דהיינו קירוב הרשע תוך שלילת מעשיו באופן ברור וגלוי, עדיפה. אך איזה צד יש להעדיף כאשר דרך האמצע אינה אפשרית? מה צריך להיות היחס לעוברי עברה שאינם מוכנים לקבל יחס זו ערכי: חיבה מחד ושלילת מעשיהם כאחד? נראה שעל כך נחלקו רבי זירא וחכמי עירו.

שאלה זו אקטואלית היום יותר מתמיד. דומה שלא היה דור שמעשיו מתוקנים בעיניו, למרות שהם רחוקים מתורה ומצוות, כמו הדור שלנו. שלילת מעשיהם נראית בעיניהם כפסילה של דעותיהם, וכדחייה שלהם עצמם.

ימין חזקה משמאל

החכמים סברו כי גם בשעה זו יש להמשיך ולהצביע על השלילה שבמעשי הרשעים, הן כדי להרחיק אחרים מדרכם, והן מתוך תקווה כי באחד הימים יבינו אף הרשעים את הרע שבמעשיהם. אולם רבי זירא סבר כי דחיית הרשע יכולה לאבד גם את גרעין הטוב שעדיין מצוי בנשמתו. את אותה שאיפת טוב הנאבקת על מקומה בחיי החוטא. הוא סבר שניתן לקרב רחוקים וחוטאים תוך הבחנה בין טוב לרע. שמאל דוחה וימין מקרבת, אך הימין חזקה מהשמאל, כדברי בעל "ענף יוסף" שם⁸: "ואולם רבי זירא רבם ידע יותר מהנהו רבנן, וידע גם הברייתא שמזהיר התנא שלא לנהוג כך [= שלא לדחות בשתי ידיים כפי שדחפו אלישע לגחזי, אלא תהא שמאל דוחה וימין מקרבת]⁹. ובפרט בדורות האחרונים שאין כוח ביד הכשרים להעמיד הדת על תלה, להרחיק הבריונים בהרחקה יתירה, לדחות האבן אחר הנופל. לא באלה בחר רבי זירא, דאדרבא, בדרך דיחוי לגמרי ירוש מכל וכל, וידמה כמי ששפך שמן לתוך האש, לא לבד שאינו מכבהו, אלא אדרבא, מוסיף התבערה.

8. רבי חנוך זונדל, ענף יוסף, פירוש לעין יעקב, סנהדרין דף לו עמ' א.

9. סוטה דף מז עמ' ב.

ולכך הזהירה הברייתא, וגם רבי זירא נזהר בה, שתהא שמאל, שהיא היד הכהה, דוחה. וימין, שיש בה כוח התגברות, תהיה נטויה לקרב אליו, ועל ידי כך יעזבו החטאים וייטיבו מעשיהם".

סוף דבר, לא זכה רבי זירא לראות את פירות עמלו בחייו. למרות שהיה מקרבם המשיכו הבריונים במעשיהם הרעים. אלא שדווקא מותו גרם למהפך שכה חיכה לו בחייו. "כאשר מת רבי זירא אמרו הבריונים: עד עכשיו היה רבי זירא חרוך השוקיים, שהיה מבקש עלינו רחמים, כעת מי יבקש עלינו רחמים? הרהרו בלבם ועשו תשובה".

תחושת היתמות שאפפה את הבריונים עם הסתלקותו של רבי זירא הציתה בהם את אותה שאיפת הטוב שטיפח רבי זירא כל ימיו. חסרונו של רבי זירא הורגש דווקא מפני שקודם לכן היה קרוב. מסתבר כי אילו היה רבי זירא הולך בדרכם של החכמים ומרחיק מעליו את אותם הבריונים, גם לאחר מותו לא היו הבריונים שמים לב כי אין מי שיתפלל עבורם. הם שבו בתשובה לא רק מפני שלא היה מי שהתפלל עליהם, אלא מפני שהם הבינו את ערכה של התפילה ועד כמה היא נצרכת, ובעיקר עד

כדי לתקן גם אותם
לא די בהדגשת
השלילה, אלא יש
לחשוף גם את החיוב
שיש גם בהם, לאחוז
בו ולהעלותו,
ובעקבותיו להעלות
גם אותם

כמה דמותו של רבי זירא היתה נצרכת. פתאום לאחר מותו, כאשר לא יכלו יותר לגשת אליו, הבינו הבריונים עד כמה דמותו היתה משמעותית בחייהם. הם הבינו באיחור מסוים את תמצית תורתו של רבי זירא, שגם בהם יש טוב, גם בהם שוכנת השאיפה לחיות חיים מהוגנים, גם הם מסוגלים לבנות את חייהם אחרת, שגם הטוב שבהם סופו לנצח. תפילתו של רבי זירא בחייו, נתקבלה לאחר מותו.

הדגשת החיוב שברשעים

דומה שאין דור שהיתה אגדה זו, והמסר שבה, קרובים אליו כמו הדור שלנו, דור שאור וחושך, טוב ורע ופעמים אפילו רשע מעורבים בו. הרצון לדחות את הרע והרשע

ולהבחין בין טוב לרע גורם להדגשת השלילה, החטא והכיעור שברשעים. ההדגשה פועלת את פעולתה והצדיקים מבינים עד כמה הרשעים מרשיעים. אך הרשעים עצמם אינם משתכנעים. הם ממשיכים לאחוז במעשיהם ולעשות נפשות לדעותיהם. כדי לתקן גם אותם לא די בהדגשת השלילה, אלא צריך ללכת בעקבותיו של רבי זירא ולחשוף גם את החיוב שיש גם בהם, לאחוז בו ולהעלותו, ובעקבותיו להעלות גם אותם.

רבנו הגדול, מרן הראי"ה קוק זצ"ל¹⁰ ביאר כי ההבדל שבין שאול לדוד התמצה לנקודה זו. על שאול נאמר כי "בכל אשר יפנה ירשיע"¹¹ ושיטתו היתה בהרשעת הרשעים, בהצגת הרע שבהם לעין כל. על-ידי כך הצליח שאול "שהשומעים הישרים ירשיעו את המתקוממים"¹², אבל המתקוממים עצמם לא חזרו בהם ולא הפסיקו מלהרשיע ולנאץ. דוד לעומתו היה "מגלה גם את הגרעין הטוב שיש בהרע המרובה" ומתוך כך היה מרומם, לא רק את הישרים והצדיקים, אלא אף את הרשעים. "אז גם האויבים עצמם נמלאים כל טוב, וכיון שהם משכילים יותר ממה שהשכילו לפני זה, אז משלימים הם עם הצדיקים המחזיקים בהטוב המרובה הכללי".

רבי זירא בהנהגתו מלמדנו לבקר את המומים ולהבחין בין הטוב לרע, כדי שנוכל לאחוז בטוב ולהעלותו, כדברי מורה הדורות, מרן הראי"ה קוק זצ"ל בסידורו¹³ על הפסוק: כולך יפה רעיתי ומום אין בך – "האהבה הגדולה שאנו אוהבים את אומתנו לא תסמא את עינינו מלבקר את כל מומיה, אבל הננו מוצאים את עצמיותה, גם אחרי הביקורת היותר חופשית, נקיה מכל מום. כולך יפה רעיתי ומום אין בך".

10. מאמרי ראייה חלק א עמ' 84.

11. שמואל א, יד, מז.

12. מרן הרב שם, וכן לקמן.

13. עולת ראייה חלק ב, עמ' ו-ז.

עבודה מעשית באהבת

אהבת ישראל היא אידיאל גבוה ונישא ☉ אולם היא גם התנהלות מחשבתית ומעשית ☉ הרב חניא על רצון לשנות ולקדם ועל חילול שבת ☉

יעקב בהילוך איטי

בפרשת וישלח מתארת התורה את התנהלותו האיטית של יעקב אבינו לפחות פעמיים. הפעם הבולטת יותר היא כאשר יעקב אומר לעשו: "ואני אתנהלה לאיטי לרגל

המלאכה ולרגל הילדים..." (בראשית ל"ג י"ד), והפעם השנייה היא נסתרת יותר, כמו שמביא רש"י מדברי חז"ל המדייקים שיעקב אבינו התעכב בדרכו מהירדן עד באר-שבע לפחות שנה וחצי.

מעיון ברש"י על הפרשה, נראה שיחסם של חז"ל למהירות התנועה האיטית של יעקב שונה מפעם לפעם. מצד אחד חכמים משבחים את "הרחבת הדרך" של יעקב ומציינים את העובדה שהמפגש בהר שעיר עתיד להתבצע בימי המשיח, ומצד שני חכמים מדייקים מהכתוב "ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא" (בראשית ל"ה כ"ב), שהליכתו האיטית כל כך של יעקב לקראת אביו הובילה למקרים המסובכים והקשים שאירעו לו בדרך.

נראה שההבדל בגישתם של חז"ל נובע מהשוני בין המקרים. במקרה הראשון, יעקב אבינו מדבר על האידיאל הרחוק, על דרך רחוקה שסופה הוא ב"סוף העולם" ובגאולה השלמה, ובפעם השנייה מדובר על התנהלות מעשית ויום-יומית של יעקב אבינו ובניו. כאשר יעקב מביט רחוק, לגאולה עצמה, הרי שיש מקום וצורך בהתנהלות איטית, ורק ראייה ארוכת טווח ועליונה יכולה לתת את הכוחות הדרושים להתמודדות. אולם כאשר מדובר במשימה מעשית ועכשווית, כמו ההגעה מהירדן לחברון, הרי ששם אין מקום

להליכה האיטית, הצופה רק למרחוק. ישנם מקרים שבהם צריכים להיות מאוד מעשיים, החלטיים, ולצעוד מהר.

כמובן שצריכים להיות יחסי גומלין בין הראיות השונות. הראייה העכשווית והמעשית צריכה להיות מושפעת מהראייה רחוקת הטווח והרוחנית יותר (ולעיתים גם להיפך), אולם ערבוב ו"זליגה" של דרכי התנהגות בין שתי תפיסות העולם, יכולים להיות הרי אסון, כמו שהיה אצל יעקב אבינו בדרכו ארצה.

חילול שבת שלו, כישלון שלי

לעתים קרובות אני חש שיש להפעיל את אותו סוג של חלוקה כאשר ניגשים למקצוע התורני, על-פי הגדרת הרב, של אהבת ישראל. נקדים ונאמר, למען הסר כל ספק בתחילה – אהבת ישראל צריכה לכל אשר בשם ישראל יכונה, אהבה עמוקה, אמיתית, בוערת בעצמות ומשפיעה על כל נקודת מבט ועל כל פעולה שאנו עושים. אנו צריכים לחנך את עצמנו ולהביא את עצמנו למצב שבו כאבו של כל יהודי, באשר הוא, הדברים שמעניינים אותו, מצבו הרוחני והגשמי – כל אלה הם בראש מעייננו. מותר לאהבה זו לקלקל את השורה

אנו צריכים לחנך את
עצמנו ולהביא את
עצמנו למצב שבו
כאבו של כל יהודי
יהיה בראש מעייננו

ולהוביל למצב של שפיטה לא אובייקטיבית ומוטה לטובה של אחינו בני ישראל. אולם לעניות דעתי חייבת להיות בבסיס האהבה הזו גם מטרה ברורה וישימה.

במפגש שנערך לאחרונה בין אברכים "פעילים" לבין אחד מראשי העמותות הוותיקות שעוסקות בהחזרה בתשובה במגזר החרדי, שאל מנהל העמותה את האברכים מה הם חשים כאשר הם רואים יהודי

שמחלל שבת, או יהודייה שלבושה בצורה מאוד לא צנועה. האברכים, שהיתה להם גם מטרה להרשים את מי שאחראי על חלוקת הכספים במערכת, העלו תחושות שונות שהם חשים, החל מצער ורחמים ועד כעס ופגיעה אישית. מנהל העמותה הקשיב לכולם, ובסופו של דבר אמר שכל התחושות הללו אכן צריכות להיות שם, אולם התחושה המרכזית של מי שרואה יהודי מחלל שבת צריכה להיות שהוא עצמו מחלל שבת. הצער על חילול שבת של האחר צריך להיות בדיוק כאילו אני עצמי נכשלתי בעוון הנורא... ללא ספק מדובר על

משימה קשה, גם ברמת הקשר שצריך לחוש לבני ישראל, אולם בעיקר בגלל העובדה שהתחושות האחרות מחפות על התחושה הטבעית הזו.

לאחרונה יצא לי להתארח ב"שבת חתן" בבית-מלון במרכז תל-אביב, ואני זוכר את התחושה הקשה שלי כאשר השבת (לא) ירדה על העיר... העסקים המשיכו כרגיל לחלוטין,

אני זוכר את התחושה
הקשה שלי כאשר
השבת (לא) ירדה על
העיר... מין רצון כזה
לחתוך את התינוק
לשניים, כדי לא
להרגיש את הלב
נחמץ מכל מכונית
שעוברת...

החנויות פתוחות, בתי הקפה הומי אדם. מוניות נוסעות, בתי-מלון שוקקים, סופרמרקטים פעילים, והצער העמוק על ה"מצב" מכסה את הכל, יוצר בלב חיץ של ממש ביני ל"בינם", מין רצון כזה לחתוך את התינוק לשניים, כדי לא להרגיש את הלב נחמץ מכל מכונית שעוברת... ובכל זאת, המטרה המעשית צריכה להיות להרגיש שאתה עצמך שם, שדמך ובשרך נהנים עכשיו בבתי הקפה, תוך חילול שבת או חג המוני.

תחושה כזו צריכה להוביל ל"אהבת ישראל" שכולה מעשיות. נדמה לי שבמצבים הללו אמירה "רוחנית" מדי של "ישראל אף על פי שחטא, ישראל

הוא", היא לא במקומה. כמובן שהיא נכונה, אולם היא צריכה להיות רחוקה מהמציאות. צריך לגבש את התחושות הללו למצבו של יעקב אבינו בדרכו ארצה – מעשיות, זריזות ופעילות ערה. בדיוק כשם שלא הייתי סולח לעצמי על חילול שבת ושם שמים, והייתי מחפש דרכי שיפור וקידום, כך אני חייב לחוש כאשר מישהו אחר מחלל קודשים. הרצון לשנות, להשפיע ולקדם נובע בראש ובראשונה מתוך אהבת ישראל טהורה – גם אהבה ליהודי האחר ולמשפחתו, וגם אהבה לאומה הישראלית, ככלל, שכל עוון בודד מרחיק אותה ממטרתה.

חלוקת סלי מזון איננה הפתרון

פעמים רבות ישנה התחושה שערבוב התחומים באהבת ישראל שלנו מוביל לאובדן העצמיות והדרך האישית של האוהב, לוויתור על ערכים שאנו מאוד מאמינים בהם בגלל

אהבת אמת ורצון להימנע מלומר ולעשות דברים חדים מדי. אולם טענתי היא שדווקא אהבה זו צריכה להוביל ליותר מעשיות, לחיפוש דרכי השפעה אמיתיים על המציאות שסביבנו וסביב עם ישראל.

בתקופת ההתנתקות כתבתי מכתב לרב חשוב, שהרבה להתבטא נגד אמירות חדות מדי של הציבור האמוני מול הממשלה והמבצעים בפועל של התוכנית. סגנון הטענות של הרב היה מבוסס על העיקרון שאהבת ישראל צריכה לכסות על הכול – על הכעס, על

תחושת העוול, על התסכול, שלדעתנו מהם נבעו האמירות החדות. במכתב כתבתי לרב שלדעתי דווקא אהבת ישראל צריכה להוביל למלחמה קשה ככל הניתן בתוכנית הגירוש. דווקא האהבה המעשית גורמת לי לחוש את האסונות שיביא המהלך, כמעט יכולתי לספור את ההרוגים שתביא התוכנית, את ההתעצמות של כוחות הרשע, את הטילים שינחתו... בדיוק כמו שהמאבק נגד הסכמי אוסלו נבע לא רק מדאגה לארץ-ישראל, כי אם בעיקר מדאגה לנדוניה שיביאו אתם הארכי-מחבלים

דווקא אהבה זו צריכה להוביל ליותר מעשיות, לחיפוש דרכי אמיתיים על המציאות שסביבנו וסביב עם ישראל

כשיבואו לארץ הקודש. אני זוכר לילות ללא שינה, בתקופה ההיא, שבהם ראינו בעיני רוחנו את אלפי ההרוגים שיביא אתו הסכם אוסלו, ודווקא תחושת הכאב הזו, של עם ישראל, היא זו שדחפה לפעולות יותר חד-משמעיות נגד ביצועו.

מבחינות רבות השאלה הזו הביאה למיצוי את שאלת "אהבת ישראל המעשית". אולם ניתן לפגוש את הסוגיה במקומות ובתחומים אחרים לגמרי. אמי, שתחיה, מרכזת בצפת את "מרכז החסד" ובית התבשיל המחלק מדי יום מאות ארוחות ומדי חודש עשרות רבות של סלי מזון לתושבים. אני מעיד עלי שמים וארץ שלבי נחמץ פעמים רבות למשמע הסיפורים הקשים שמלווים את הפעילות, ושבפעמים הבודדות שהצטרפתי ל"חלוקה", חשתי את עוצם הכאב של המשפחות ואת הקשיים חסרי התכלית שבהם הן נתונות. אולם פעמים רבות אני חש שמבחינה מעשית, מבחינת אהבת ישראל מעשית, חלוקת סלי המזון איננה הפתרון הנכון למצוקות, ולכן ממילא איננה מבטאת אהבת ישראל בגדרה העליון.

כמובן שברור שיש משפחות שזו הדרך היחידה לעזר להן וברור ש"כל הפושט יד נותנין לו", אבל אי-אפשר להתחמק מהראייה המפוכחת שצריך כאשר ניגשים לעזור באמת ליהודי.

כמובן שחייבים להיזהר גם מזליגה הפוכה, ואסור להגיע למצב שבו אנו מתעלמים ממצוקות מעשיות של יהודים בגלל מבט מעשי מדי או מגיעים לאמירה של "ממילא תקנה בכסף שלי שתייה חריפה ולא אוכל לילדים ולכן אני לא נותן לך כלום". הבחינה חייבת להיות אמיתית, כנה ומושפעת מהאהבה הרבה שאנו חשים למבקש בגלל עצם היותו בן לעם ה' ובנו יחידו של הקב"ה. לעתים גם ברור שדוק הדמעות צריך לכסות על עין השכל ולהוביל לפתיחת הארנק גם למי שאולי ייחנה מהמתת רק בחיי שעה, מכיוון שגם חיי שעה של יהודי קרויים חיים. אולם כגישה, כדרך כללית לציבור, צריך להיות מעשיים.

ומכיוון שעסקנו במעשיות, הרי שפטור בלא משהו מעשי אי-אפשר. כמעט כל מתרים מתחיל יאמר לך שהרבה יותר קל לגייס כספים ולארגן פעילות של חסד, במובן הפשוט של המלה. גרעינים תורניים רבים אף "בורחים" לכיוון הזה ופותחים "מועדוניות", "בתים חמים", מרכזי חלוקת מזון ועוד. חלק מהעמותות (בעיקר חרדיות) שאיתן אני בקשר אף הופכות את העניין לאסטרטגיה של ממש – "מכיוון שאף אחד לא יסרב לקבל ממך סל מזון ולעומת זאת רבים יסרבו לבוא לשמוע שיעור, הרי שעדיף ללכת על סלי המזון... ומשם למשוך אנשים". לעניות דעתי אהבת ישראל מעשית, רצון אמיתי לקדם את בניו של הקב"ה למקומם הטבעי, חייבת להיות כלולה בהפניית משאבים (מעשית לחלוטין, החל מתורמים גדולים וכלה בהוראות הקבע של כל אחד מאתנו) לטובת קירוב רוחני, בירורים רוחניים, הפקות של תכנים שידברו אל העם ויגדירו לו את החסר ועוד. בסופו של דבר נראה שהוכח כבר שזו הדרך האמיתית לעזור לאנשים ולהוביל את ישראל.

קוראים לו יונתן". הסתובבתי לאחור, ומבטי נפגש במבטו של הילד הקורא. הוא היה לבוש במכנסיים קצרים וגופייה, תלתלים כיסו לו את הפנים ועל רגליו היו גלגליות. "אם הוא לא דוס", הוא המשיך ואמר, "אז למה יוצאים לו

דוד יצחק גר במושב בגליל. אני מאוד אוהב להגיע אל הדוד יצחק, גם בגלל יניב, הבן-דוד שלי, וגם בגלל כל הדברים היפים שאנחנו עושים שם ביחד. דוד יצחק מגדל פרות, וכשאנחנו מגיעים לשם, האחים שלי ואני, הוא מסביר לנו

אליהו ספור, וספר קוראת

בהירה

זה חופשית זנם עפצ

חוטים מהמכנסיים, ומה זאת הכיפה הזאת על הראש שלו?" "אלה לא חוטים, טמבל, אלה ציציות, ויונתן לבוש ככה כי הוא שומר מצוות". "נו, באמת, נהיית לי חכמולוג. שומר מצוות זה דוס, לא?" המשיך הילד ואמר, וראיתי איך דבריו מצליחים להרגיז את יניב יותר ויותר. "האמת היא שאני דווקא כן דוס", אמרתי בשקט והצלחתי להפתיע אפילו את עצמי. "אני מתפלל כל יום, אני מברך על מה שאני אוכל, אני שומר שבת וכשרות, בקיצור, ממש דוס". כנראה שהתשובה שלי דווקא מצאה חן בעיני הילד הזה, כי הוא התקרב אלינו ואמר: "היי, אני יוני. יש לנו אותו שם, אבל

על תהליך החליבה, לוקח אותנו על הטרקטור להביא אוכל לפרות, ולפעמים אפילו מרשה לנו לגעת בהן ממש. אצל הדוד יצחק אנחנו אף פעם לא מתארחים בשבת, כי במושב שבו הם גרים לא שומרים שבת, לא דוד יצחק והמשפחה שלו ולא אף אחד אחר במושב. גם בית-כנסת אין להם שם, ולכן אבא ואני נוסעים להתפלל במושב סמוך.

"תגידי, יניב, מי זה הדוס הזה שאתה מסתובב איתו?" שמעתי קריאה מאחוריי. יניב הסמיק נורא, והנמשים שלו בלטו פי כמה. "הוא לא דוס", אמר יניב, "זה בן-דוד שלי ויש לו שם,

משעמם. מה כבר אפשר לעשות יום שלם בלי לנסוע ובלי לראות טלוויזיה?"

השאלות האלה באו עלי כמטח יריות. רציתי להגיד שזה לא שלנו אסור לנסוע, גם להם אסור, אבל חששתי קצת מהתגובה. איך אני יכול לומר להם שהם טועים, אם כל בני משפחתם, ואולי גם הסבים שלהם, נוהגים כך? היסטתי קצת, ואז פניתי ליוני: "תגיד, לא מפריע לך שאתה לובש כל החיים רק מכנסיים, אף פעם לא חצאית?" החבורה העליזה פרצה בצחוק, ויוני היה קצת נבוך, אבל הוא השיב: "מה פתאום? למה שארצה בכלל ללבוש חצאית? זה בגד של בנות, לא? וחוץ מזה, מה הקשר בכלל?" דני אמר שנראה לו שאני סתם רוצה לסטות מהנושא, אבל עוד לפני שהם יתייאו ממני המשכתי: "בדיוק כמו שאתה לא מרגיש צורך ללבוש חצאית, אני לא מרגיש צורך לנסוע לים בשבת. כמו שבראש שלך החצאית היא בגד של בנות, ככה בראש שלי הנסיעה שייכת רק ליום חול. אני גם לא רוצה אף פעם שוקולד אחרי ארוחה בשרית. אני יודע שזה לא שייך, אז אני לא רוצה". ראיתי שיוני, שהיה דרוך קודם, הרפה את השרירים שלו וחיוך קל עלה לו על השפתיים. אבל

הוא בכל זאת הקשה: "ומה בכל זאת אתה עושה כל השבת? לא משעמם להיות כל היום בבית הכנסת?" עכשיו הגיע תורי לחייך. השבתי ליוני שאנחנו בכלל לא כל היום בבית הכנסת, למרות שאני אוהב גם את התפילות של שבת. "לא יודע להסביר לך", אמרתי לו, "אבל בשבת יש אווירה אחרת אצלנו. אנשים הרבה יותר ניוחים, לא ממהרים לשום מקום. אפילו הרב הרבה יותר מאיר ונחמד מאשר ביום רגיל". "ומה אתה עושה אחרי התפילה?" שאל דני. "אחרי התפילה יש ארוחות שבת. זה אולי נראה כאילו סתם עוד ארוחה חגיגית, אבל אני מחכה לארוחות האלה כל השבוע. אנחנו יושבים עם ההורים שלנו, וכל תשומת הלב שלהם היא רק אלינו. בשבת אני יודע שאני יכול לדבר עם אבא או עם אימא שלי בלי לחשוש שיהיה איזה טלפון חשוב שיקטע את השיחה. הם הרבה יותר קשובים אלי, ואני מרגיש שאני חשוב להם באמת".

הסתכלתי על החבורה הזאת. ידעתי שהדברים שלי לא ממש נשמעים משכנעים, כי מי ירצה להחליף נסיעה לים ב"סעודת שבת"? אבל להפתעתי דווקא יניב בא לעזרתי. "אני דווקא

בנסיעה חזרה, אמרתי לאבא שאני מרגיש בר-מזל שנולדתי למשפחה שלי. אבא כמעט עשה תאונה מרוב הפתעה, ואחר-כך שם את ידו על המצח שלי, לוודא שחומי לא עלה. "אני רואה שהחופשה הזאת עשתה לך רק טוב, יונתן", הוא אמר וצחק, אבל אני הייתי רציני לגמרי. סיפרתי לו קצת ממה שקרה באותו בוקר, ואמרתי שנראה לי לא הוגן שהילדים האלה מכירים רק צד אחד ולכן חושבים שאנחנו מסכנים. נכון, גם לי מתחשק לפעמים ללבוש גופייה בקיץ, ולא להסתובב עם ציצית וחולצה, אבל אני לפחות מקבל הסברים. אבא הקשיב לי וליטף לי את הראש. "אתה יודע", הוא אמר, "לילדים אולי אין ממש בחירה, כי הם באמת תלויים בהורים שלהם. אבל כשהם גדלים, כל אחד מהם פונה לדרכו – יש כאלה שעוברים לארץ אחרת, יש כאלה שפונים למקצוע שהורים שלהם ממש לא ייעדו להם, ויש כאלה שמחליטים לשמור מצוות, למרות שהורים שלהם לא עשו כן, או חלילה להפסיק לשמור מצוות, למרות שבאו מבית דתי". כנראה שהתשובה של אבא הרגיעה אותי, כי כשהתעוררתי כעבור זמן מה התברר שכבר הגענו הביתה, לירושלים.

מאוד אוהב להתארח אצל יונתן בשבת", הוא אמר. "נכון שלפעמים מוזר לי קצת השקט הזה, בלי צלצולי הטלפון ובלי שום מכשיר חשמל אחר שפועל ברקע, אבל כשאני חושב על זה, זה מה שיפה. אף פעם לא אמרתי ליונתן, אבל כשאני הולך אתו ועם אבא שלו לבית הכנסת, אני קצת מקנא בו. אני מסתכל שם על הילדים שיושבים ליד האבות שלהם, קרוב קרוב, ולפעמים אני מרגיש שגם אני רוצה. במיוחד אני מתרגש בברכת כוהנים, כי אז כשכל הכוהנים מברכים את הקהל, אבא של יונתן וכל האבות האחרים שהם לא כוהנים מכסים את הילדים שלהם בטליתות ומברכים אותם. ברגעים האלה אני מצטער שאבא שלי לא מסכים לבוא אתנו לבית הכנסת". הדברים האחרונים של יניב כנראה הביכו אותו עצמו, כי פתאום הוא צעק: "יאללה, מה אנחנו מפטפטים פה כמו דודות זקנות. באנו לכאן כדי לשחק, לא?"

גם במהלך המשחק המשכתי לחשוב על השיחה הזאת. פתאום היה לי נורא חבל שככה יניב מרגיש אבל כנראה חושש לספר על כך לאבא שלו. בערב,

אהבה עד לפרטים הקטנים

יצחק טסלר

מחביא את המבחן בתאו, כדי שחבריו
לא יידעו כמה קיבל.

איזה בעסה, חושב לעצמו יוסי, אני
שונא את המורה הזו, הוא סתם שונא
אותי. הכול בגלל שפעם אמרתי לו את
דעתי על שבידת מורים, איזה אפליות.
יוסי דואג להעביר את מחשבותיו לחבריו
בשולחנות הסמוכים.

"הפעם אפתח את השיעור בדיון –
האם צריך לאהוב את היס"מניקים?"
פתח הר"מ את שיעור האמונה.

השאלה הפרובוקטיבית עוררה
משנתם את כל הנרדמים, והנה הדיון
התחיל. "ברור שצריך לאהוב אותם",
"ואהבת לרעך כמוך!", "אין שום ספק
שצריך לשנוא אותם", "אוהבי ה' שנוא
רע!", "רגע, יא כופר, בתורה שלך לא
כתוב 'ואהבת לרעך כמוך'!" "אז מה,
זה דווקא ברעך בתורה ובמצוות, זה
לא..." "איפה האהבת ישראל שלך! אם

"...והיה ה' למלך על כל הארץ,

ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

ישתבח שמו – חושב יוסי לעצמו
בסיפוק – איזו דבקות, איזה חיבור, אני
רואה שספר המוסר שקראתי אתמול
השפיע עלי, ישתבח שמו.

כמה דקות לאחר מכן, יוסי בשיעור
פיזיקה. המורה מחזיר מבחנים, המבחן
שכל הכיתה למדה כל כך הרבה בשבילו,
מבחן סוף המחצית. הרבה מהציון
הסופי תלוי במבחן הזה. יוסי שומע את
המורה קורא בשמו, והוא קם ולוקח את
המבחן בהתרגשות מידי המורה.

"יוסי, כמה קיבלת?" "נו, כמה
קיבלת, יוסי?", "תראה שנייה את
המבחן שלך". יוסי פותח לאט לאט את
קפלי המבחן, המבחן שהוא היה בטוח
שהוא קיבל בו ציון מעל 90, והנה הוא
רואה את הציון – 73. יוסי, ששומע את
קולות השמחה וההתרגשות של חבריו,

ולצלילי הניגון הזה הם מתפזרים. יוסי ונריה התחילו ללכת לביתם, עדיין מנסים לייצב את עצמם על הקרקע. "איזו פעולה חזקה, המדריך החדש יודע להעביר מסרים טוב, נראה לי שמהיום, כל בן-אדם שאראה ברחוב אתבך אותו". יוסף מהכיתה המקבילה עובר לידם. "יוסף, רקדת היום?", "יוסף, אתה רוצה שאני אממן בשבילך שיעורים פרטיים ללימוד ריקוד?" אנשים עוברים לידם ומגניבים מבט על יוסף המסמיק מרגע לרגע.

"יוסי, תוציא את הזבל". ליוסי, שחזר באותו לילה מבואס מתוצאות המבחן ועייף מהפעולה, לא היה לו כוח ללכת עד לצפרדע. יותר מהיר לזרוק למטה. הוא זרק את הזבל מהחלון לגינה המשותפת של הבניין. כמובן, הוא הקפיד שלא יגע בשום עץ, לא כמו חיים מהקומה שמעליו שתמיד פוגע בעץ ומכסה אותו בערמות של קליפות גזר.

דוד בן השלוש, שכבר היה במיטה, נדהם כשראה את אחיו הגדול עושה זאת. "יוסי, מה אתה עושה? היום הגננת אמרה שצריך לאהוב כל יהודי ולא לצער

יש ספק אז ברור שצריך לאהוב ולא לש... "יא מ-ל-כ-ת-י!"

כל הכיתה הסתכלה על יוסי בתדהמה, איך הוא מעיז להוציא את הקללה הזו ליד הרב. על זה אליהו כבר לא יכול היה להבליג, הוא התחיל להתעצבן, "שמור על הפה שלך, יא זבל, כולך פוזות, בגוש-קטיף ראיתי אותך מחבק חיילים, יא צבוע, ז-ז-זבל!".

"מי שמדבר על זבלים", היד של אליהו כבר הונחתה על יוסי. יוסי ניסה להימנע מהחבטה, אבל ללא הצלחה מרובה, משקפיו עפו והזוגיות התנפצו. אליהו נדהם, אבל לא נשאר לו יותר מדי זמן לחשוב איך לפצותו, הנה הוא רואה נעל כמעט מוצמדת לאפו...

לאחר ניסיונות הפרדה רבים מצד חברי הכיתה, מתפזרים החברים שהשתתפו במריבה והולכים לברז, אחד לשטוף את פיו הנפוח, אחד לראות את ה"פנס" בעין במראה ואחד לשטוף את חולצתו המלאה דם.

"אהבת ישראל בנשמה", צועקים- שרים כל חניכי הסניף לאחר הפעולות של המדריכים בנושא אהבת ישראל,

לכולם! נכון שזה יותר קשה, אבל זה אפשרי.

22:00, בית המדרש בישיבת "בני צבי", בית-אל, אני יושב וכותב מאמר ל"קומי אורי", כולם יושבים ולומדים גמרא מסכת בבא בתרא. מגיע יאיר ומבקש ממני ללמד אותו תוספות בדף ח' עמוד ב', דיבור המתחיל "אכפיה". "עזוב אותי תוספות, אני עכשיו באמצע מאמר על אהבת ישראל".

אף אחד". "דוד, היית אמור לישון כבר מזמן, לך לישון, מה אתה מבין, מותק".

באותו לילה יוסי לא כל כך הצליח להירדם, מחר יש מבחן בגמרא. הוא התחיל לחשוב על מה שעבר עליו באותו יום. רגע, דוגרי, דוד צודק, אהבת ישראל זה לא סתם משהו באוויר, זה יורד לפרטים הכי קטנים.

אהבת ישראל זה קודם כל לחבר שלך, לשכן שלך, לרב שלך, חוץ מהבעייתיות של חוצפה... ואחר כך

**המדור הזה שלכם,
ובשבילכם.
נשמח מאוד שתשתפו אותנו
בדברים שכתבתם
שירים, סיפורים, רעיונות
וככל העולה על רוחכם.
מחכים לכם
מערכת "קומי אורי".**